

**37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció**

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:
Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

„Mert annyi halál les éjjel, ahány ablak virraszt feltárva utadban.”

A D. 9.3 fordítása és rövid kommentárja

Kézirat lezárásának dátuma:

2024. november 28.

Tartalomjegyzék

Előszó.....	3
I. A D. 9.3 titulus „edictumai”	5
II. Az <i>edictum de deiectionis et effusionis</i> ban rögzített tényállások vázlatos áttekintése	8
III. <i>Occasio legis</i> és Róma városa.....	11
IV. Az edictum normaszövegének jogtudósi értelmezése	14
V. Az alperesi és felperesi legitimációra irányadó szabályok	19
VI. Az <i>actio de deiectionis vel effusionis</i> és az <i>actio de peculio</i> viszonya	21
VII. A felelősség mértéke	26
VIII. A bérlet.....	28
Fordítás	34
Irodalomjegyzék	44

Nyilatkozom, hogy a dolgozat elkészítéséhez szöveget vagy képet, grafikát generáló MI-rendszert nem használtam.

Előszó

A dolgozat témáját, egyben egy jog mögötti élethelyzetet világít meg a következő idézet:

*Respice nunc alia ac diversa pericula noctis: / quod spatium tectis sublimibus unde cerebrum / testa ferit, quotiens rimosa et curta fenestris / vasa cadant, quanto percussus pondere signent / et laedant silicem. possis ignavus haberi / et subiti casus inprovidus, ad cenam si / intestatus eas: adeo tot fata, quot illa / nocte patent vigiles te praetereunte fenestrae. / Ergo optes votumque feras miserabile tecum, / ut sint contentae patulas defundere pelves.*¹

Ezen sorok az ezüstkori antik római irodalom kiváló szatirikusának, Decimus Iunius Iuvenalisnak III. szatírájából származnak, és a kor egy mindennapi jelenségét mutatják be, nevezetesen a bérházak ablakából kidobott, kiöntött dolgok veszélyét, amelyek leesve súlyos károkat okozhattak az arra járó vagy álldogáló emberek vagyonában és személyében. A praetor az említett sérelmes helyzetet a jog eszközével, az *edictum de deiectis et effusis*² kiadásával „orvosolta”, amely mintegy védelembe vette a járókelőket.

A szóban forgó edictum, illetve az *edictum de posito et suspensio*³ a Digesta 9.3 titulus (*De his, qui effuderint vel deiecerint*) alatt találhatóak, amelyeket a 2023/24-es tanév tavaszi féléve folyamán tudományos diákkör keretében fordítottam le. Céлом ezzel az volt, hogy ezen titulus eddig magyarul hozzá nem férhető fragmentumairól egy modern fordítást készítsék. Ezen fordítási gyakorlatból fejlődött ki mint tudományos eredmény ez a letisztázott, kortárs francia fordítással is egybevetett magyar nyelvű szöveg, valamint a kísérő tanulmánya. Az első nyersfordítások elkészítése közben megkezdtem a források tanulmányozását, majd a jogirodalomban való elmélyülést. A munkám szellemi előképéül Herbert Hausmaninger „*Das Schadenersatzrecht der lex Aquilia*” című műve szolgált.

Az utóbbi évtizedekben – ahogy például Földi András is felhívja rá a figyelmet⁴ – megnövekedett azoknak a fordításoknak a száma, amelyek római jogi forrásokat, vagy más, a római joghoz is hasznos szövegeket tesznek magyar nyelven hozzáférhetővé. Néhány példát

¹ MURAKÖZY 1964: 55. Iuv. Sat. III. 278–277. Muraközy Gyula fordításában: „Képzeld most el az éj sokféle veszedelmét: / mily magasan nyúlnak föl a házak, honnan agyonvág / mindenféle cserép, ha lyukas vagy csorba edények / hullnak az ablakból, s mily súllyal ütik meg a járdát, / szinte kívájva. Hanyagnak tűnsz, ki előre nem várt / bajra nem is gondol, ha sietsz vacsorára, s előtte / még végrendeletet se teszel. Mert annyi halál les / éjjel, ahány ablak virraszt feltárva utadban! / Így hát azt kívánd, s e siralmas vággyal eredj: bár / lenne elég nekik az, hogy nagy tálból lelocsolnak.”

² FÖLDI 2004: 145. Földi András megjegyzi, hogy „a szóban forgó edictum címe, nemkülönben az általa előírányzott keresetek a források alapján nem állapíthatóak meg (...)” Ezért az edictum megjelölésére az *edictum de deiectis et effusis*, a kereset megjelölésére az *actio de deiectis vel effusis* terminus technicusokat használja. Én is az ő példáját követem.

³ Ebben az esetben sem ókori eredetű az elnevezés, hanem Földi András szóhasználatát veszem át.

⁴ FÖLDI 2015: 829.

említve ezen fordítások közé tartozik Zlinszky János⁵, Kállay István és Hamza Gábor⁶, Nótári Tamás⁷, illetve Simon Attila⁸ munkái, amelyek egyfajta inspirációt jelentettek számomra, de ugyanilyen minőségben említenem kell még ifj. Mészöly Gedeon⁹, Brósz Róbert¹⁰ és Illés Imre Áron¹¹ munkáit is.

E helyütt szeretném megjegyezni, hogy a dolgozatban csak a lakásból kidobott, kiöntött dolgokkal okozott károkra vonatkozó szabályokat kívánom ismertetni, illetve célom sokkal inkább a magyar fordítás értelmezése és kísérése, mintsem az, hogy újat mondjak a témában.

Az edictumok relevanciáját tekintve megállapíthatjuk, hogy a szabályok római életviszonyok között alakultak ki, de egészen mai napig tovább élnek és kötőerővel bírnak a modern korban is. Így nyomuk van a két világháború közötti magyar anyagi jogban, az 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslatban.¹² Marton Géza is ismerteti ezen antik jogintézmény múlt századi tükrét: „Az Mtj. felvette és gyakorlatunk magáévá tette a praetori edictumból eredő szabályt (...) a lakás vagy más helyiség birtokosa, ahonnan járt helyre valamit kidobtak, kiöntöttek, leejtettek, felel az ebből származó kárért saját vétkessége nélkül is.”¹³

A jog további fejlődésével, kodifikálásával sem veszítettek jelentőségükből, így az 1959-es Polgári Törvénykönyvön keresztül egészen a hatályos, a 2013. évi V. törvényig a magyar anyagi jog részét képezik az ún. épületkárok körében.

A modern jogirodalomban is kiemelkedő fontossága van ezen jogintézményeknek. A hazai római jogászok közül alapvetően Földi András foglalkozott vele *A másért való felelősség a római jogban* c. monográfiájában. Kutatásom során elsődlegesen én is ezt a művet vettem alapul. Továbbá külföldi romanisták közül Hans Ankum művét (*L'édit du préteur de his qui deiecerint vel effuderint*) lehet említeni, de Reinhard Zimmermann munkásságát is ki kell emelnem, aki szintén kifejezetten ebben a témában publikált.

⁵ ZLINSZKY JÁNOS: *A tizenkéttáblás törvény töredékei*. Nehézipari Műszaki Egyetem ÁJK. Miskolc 1983.

⁶ HAMZA GÁBOR - KÁLLAY ISTVÁN: *De diversis regulis iuris antiqui*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest 1974.

⁷ CICERO összes perbeszédei. ford. NÓTÁRI TAMÁS Lectum. Szeged 2010.

⁸ MARCUS TULLIUS CICERO: *A törvények* (ford. SIMON ATTILA) Gondolat – DE ÁJK. Debrecen 2008.

⁹ IFJ. MÉSZÖLY GEDEON (ford.): *Justinianus császár Institúciói négy könyvben*. Egyetemi könyvkereskedés. Budapest 1939.

¹⁰ BRÓSZ RÓBERT: *Gaius Institúciói – Négy kommentár* Nemzeti tankönyvkiadó. – ME ÁJK Miskolc 1994.

¹¹ ILLÉS IMRE ÁRON (ford.): *Városi közigazgatás a Digesta 50. Könyvében*. Documenta Historica. Vol. 85. SZTE BTK Történelem Diákkör.

¹² MARTON 1942: 932. Mtj. 1743. § Különös szabály az Mtj.-ben, hogy „(..)a felelősséget elenyészettnek tekinti, ha a jogosult a kár bekövetkezésétől számított 8 napon belül követelését a helyiség birtokosának vagy a hatóságnak be nem jelenti”.

¹³ MARTON 1942: 932.

I. Fejezet

A D. 9.3 titulus „edictumai”

A Digesta 9.3 titulusa alatt az *edictum de deiectis et effusis* és az *edictum de posito et suspenso* elnevezéseket viselő praetori „rendelkezéseket” foglalja magában. Az elsőként említett edictum továbbra is a dolgozat fókuszában marad, azonban minthogy a D. 9.3.5.6-tól a D. 9.3.5.13-ig fennmaradt forráshelyeket is lefordítottam, valamint a két edictum mind az Institutiókban, mind Otto Lenel *Edictum perpetuum*-jában megbonthatatlan egységet képeznek,¹⁴ szükséges a nyilvános helyen elhelyezett, felfüggesztett és leeséssel fenyegető tárgyakért való felelősség szabályait is felületesen áttekinteni.

A Digestában fennmaradt edictumszöveg így szól: (D. 9.3.5.6 Ulp. 23 ad ed.) *Praetor ait: "ne quis in suggrunda protectove supra eum locum, qua ^ quo^ volgo iter fiet inve quo consistetur, id positum habeat, cuius casus nocere cui possit. qui adversus ea fecerit, in eum solidorum decem in factum iudicium dabo. si servus insciente domino fecisse dicetur, aut noxae dedi iubebo."*

Az *edictum de posito et suspenso* és az alapján megadható *actio de posito vel suspenso* sajátossága, hogy a kifüggesztéssel megvalósuló veszélyhelyzet fenntartása már önmagában véve *delictumot* valósít meg, továbbá a veszélynek nem a kihelyezés vagy kifüggesztés labilis módjában kell állnia, hanem azon ténynél fogva, hogy a ház kiszögellésére (*protectum*) olyan tárgyat helyeznek, amely leesése esetén méreténél, súlyánál fogva kárt okozhat.¹⁵

Mindezek alapján az edictum természetéről elmondható, hogy a praetor preventív szándéka tűnik ki, amelyet egyértelműen alátámaszt a puszta veszélyhelyzet szankcióval sújtása függetlenül bárminemű kár bekövetkezésétől.¹⁶ Ezen tényből, valamint az edictum egyszerűbb struktúrájából – ami nélküli a rokon edictum három tényálláson levezetett hipotézis-szankció felépítését – vonhatjuk le azon következtetést, hogy ez az edictum korábbra datálható.¹⁷

Fontos különbség az ebben a fejezetben tárgyalt edictum és az *edictum de deiectis et effusis* között a felelősség telepítésének kérdése. Ugyanis utóbbi jogforrás kulcsfigurája a *habitor*, aki a veszélyforrás ura, más lakókra, vendégekre, dolgozókra hatással bíró központi személy, akinek redukált szerep jut az *edictum de posito et suspendo*-ban.¹⁸ Erről tanúskodik a

¹⁴ GORDON 1983: 45.

¹⁵ FÖLDI 2004: 164.

¹⁶ PALMIRSKI 2003: 291.

¹⁷ PALMIRSKI 2003: 291.

¹⁸ GORDON 1983: 47.

következő forráshely is: (D. 9.3.5.8 Ulp. 23 ad ed.) *Ait praetor: "ne quis in suggrunda protectove. "haec verba" ne quis" ad omnes pertinent vel inquilinos vel dominos aedium, sive inhabitent sive non, habent tamen aliquid expositum his locis.*

Mint olvasható, az ottlakás nem feltétele a felelősségnek, mint az *edictum de deiectionis vel effusis* esetén, sőt további különbség, hogy szemben a D.9.3.1.4 fragmentummal, amiben Ulpianus a passzív legitimáció köréből kivonja a nem *habitor* tulajdonost, addig az *edictum de posito et suspensio* esetén a máshol lakó *dominus* is felel a veszélyhelyzet kialakításáért és fenntartásáért.

Gordon ezt azzal magyarázza, hogy a leesésben álló veszély attól függetlenül fennforog, hogy lakják-e a lakást vagy sem, míg a kidobás, kiöntés károkozása során a lakás lakott voltára és a 'háznép' feletti kontrolljára tekintettel felel a *habitor*.¹⁹ Ezt Paulus is megállapítja: (D. 9.3.6.2 Paulus 19 ad ed.) *Habitor suam suorumque culpam praestare debet.*

Végezetül pedig szükséges néhány szót ejteni a két *edictum* között 'átjárásról' felismerve a tényállások, szabályozott élethelyzetek rokon voltát. Ennek megválaszolása igen nehéz, mert a passzív legitimáció eltérő a két keresetnél: az *edictum de posito et suspensio* ugyanis eredetileg csak a kifüggesztést ténylegesen elkövető személy ellen irányozott elő keresetet, míg az *actio de deiectionis vel effusis* szinte kivétel nélkül a *habitor* ellen adható meg.²⁰ Bár az Ulp. 23 ad ed. D. 9.3.5.12 fragmentum tartalmazza a választ arra az esetre, ha a tényállásszerűen felfüggesztett, elhelyezett dolog leesik és kárt okoz, mégis felmerül, hogy van-e mód az *actio de deiectionis vel effusis* alternatív jelleggel alkalmazni. Servius szerint igen, amit Ulpianus is elismer: (D. 9.3.5.12 Ulp. 23 ad ed.) (...) *nam et cum pictor in pergula clipeum vel tabulam expositam habuisset eaque excidisset et transeunti damni quid dedisset, Servius respondit ad exemplum huius actionis dari oportere actionem.*

A forrásból leszűrhető, hogy ha a ház kiszögellésére veszélyt jelentő módon függesztettek ki egy tárgyat, ami leesett és kárt okozott, akkor a kifüggesztővel szemben az *actio de posito vel suspensio* mellett alternatív jelleggel lehetett megindítani az *actio de deiectionis vel effusis* a *habitor*tal szemben.²¹ Tomasz Palmirski emellett a következőképpen érvel, egyben modellezi Servius gondolatmenetét is: „Servius azért választja az *actio de posito vel suspensio* mert nem választhatta az *actio de deiectionis vel effusis*.”²² Servius ki is jelenti, a hálóban kifüggesztett majd leeső amfora kapcsán, hogy nincs a jogesetre illeszthető kereset, sem

¹⁹ GORDON 1983: 47.

²⁰ FÖLDI 2004: 169. Földi András hivatkozik Max Kaserra, aki klasszikus jog tárgyalása során a kifüggesztő, posztklasszikus jog tárgyalása során már az épület gazdájának (*habitor*ának) felelősségéről beszél.

²¹ FÖLDI 2004: 178.

²² PALMIRSKI 2003: 296.

civiljogi (az *actio legis Aquiliae* nem alkalmazható *corpore corpori* hiányában) sem praetori jog (az *edictum de deiectis et effusis* későbbi kiadása²³) alapján.²⁴

Összefoglalóan elmondható, hogy az *actio de posito vel suspenso* és az *actio de deiectis vel effusis* mindig is szoros egységet alkottak már a klasszikus korban is, de közelebbi vizsgálat felfedi, hogy a rokon élethelyzet ellenére szinte semmilyen síkon nem lehet közös nevezőre hozni őket: akár a *delictum* tényállásról, akár passzív legitimációról legyen szó. Ennek ellenére a posztklasszikus korban a *quasi delictumok* csoportjának felét ez a két kereset tette ki, ami William M. Gordon szerint az *actio de posito vel suspensonak actio de deiectis vel effusisszal* való rokonságának tudható be,²⁵ Földi András pedig a mindkét keresetben megmutatkozó másért való felelősséget véli felfedezni közös pontként.²⁶

²³ PALMIRSKI 2003: 291.

²⁴ Vö. (D.9.3.5.12 Ulp. 23 ad ed.) *idem servandum respondit et si amphora ex reticulo suspensa decidisset et damni dedisset, quia et legitima et honoraria actio deficit.*

²⁵ GORDON 1983: 55.

²⁶ FÖLDI 2004: 178.

II. Fejezet

Az *edictum de deiectionis et effusionis*ban rögzített tényállások vázlatos áttekintése

A későklasszikus kori remekjogász, Ulpianus, a praetori edictumhoz írt kommentárjának 23. könyvében szó szerint idézi (*praetor ait*) azon praetori edictumklauzula szövegét, amelyet a praetor az ablakból kidobott vagy kiöntött tárgyak által okozott károk esetére tett közzé. A kompilátorok ezt a szövegrészt a *De his, qui effunderint vel deiecerint* titulus (D. 9.3) élére szerkesztették be (D. 9.3.1 pr.): *Praetor ait de his, qui deiecerint vel effunderint: 'Unde in eum locum, quo uolgo iter fiet vel in quo consistetur, deiectionum vel effusum quid erit, quantum ex ea re damnum datum factumue erit, in eum, qui ibi habitauerit, in duplum iudicium dabo. Si eo ictu homo liber perisse dicitur, quinquaginta aureorum iudicium dabo. Si uiuet nocitumque ei esse dicitur, quantum ob eam rem aequum iudici uidebitur eum cum quo agetur condemnari, tanti iudicium dabo. Si seruus insciente domino fecisse dicitur, in iudicio adiciam: aut noxam dedere.*

Ha áttekintjük ezt a jogszabály rendelkezést, akkor három egymástól jól elkülöníthető jogi tényállást különböztethetünk meg. A három tényállást összeköti az egyező elkövetési magatartás, azaz: valaki egy épületből kidob vagy kiönt valamit. Az ediktális tényállások között a differenciálást az ilyen magatartás által okozott (kiváltott) eredmény adja. A normaszövegből tehát az alábbi tényállás különíthető el:

- 1) Ha a kidobott / kiöntött dolog egy másik személynek csak valamely vagyontárgyában okoz kárt, de személyi sérülés nem történik
- 2) Ha a kidobott/kiöntött dolog egy szabad személy halálát okozza.
- 3) Ha a kidobott/kiöntött dolog egy szabad személynek sérülést okoz.

A praetori edictum e három eredményhez három elkülönülő szankciót rendel: a vagyoni károkozás esetén a bekövetkezett kár kétszeresét (*duplum*) kell megfizetni. Ebben az esetben az *actio de deiectionis et effusionis* pönális kereseti jellege mutatkozik meg. A 2) pontban írt eredmény bekövetkezése esetén a jogszabály tarifális szankciót rendel, amely szerint 50 aranyat (eredeti edictum szövegezésében: 50.000 *sestertiust*) kell megfizetni a felperesnek (itt hangsúlyozandó, hogy e tényállás esetén adandó kereset ún. *actio popularis* körébe tartozik, következésképpen azt bárki²⁷ megindíthatta). A harmadik tényállás vonatkozásában a fizetendő bírság összegét bírói mérlegelés alapján állapították meg.

²⁷ FÖLDI 2004: 159. kiemeli, hogy: „[t]öbb versengő személy közül azt illeti meg a kereset aktív legitimációja, akinek ehhez nagyobb érdeke fűződik, vagy azt, akit vérrokonsági vagy sógorsági kötelék fűz az elhunytához.”

A normaszövegből kiindulva a kereseteket azon személlyel szemben lehetett megindítani, aki abban a lakásban lakott (*in eum, qui ibi habitauerit*), amelyből az ártalmas eredményre vezető dolgot / folyadékot kidobták / kiöntötték.

Az ediktum külön tényállási elemként jelentőséget tulajdonít a károsító esemény bekövetkezési helyszínének: *in eum locum, quo uolgo iter fiet vel in quo consistetur*. Azaz: nem minden károsító eredmény bekövetkezése esetén lehet eredményesen igényt érvényesíteni ezen edictum alapján, hanem csak akkor, ha az olyan helyszínen következik be, ahol az embernek alappal kell számítani arra, hogy ott gyalogos forgalom lehet.²⁸ Ezért, ha az ártalmas eredmény olyan területen következik be, ahol tipikusan gyalogos forgalomra nem kell számítani, akkor ez a tényhelyzet nem vonható az edictumban rögzített jogi tényállás alá.

A D. 9.3.1 fragmentumában idézett szöveg utolsó mondata egy „noxális klauzulát” tartalmaz. Azaz: ez a kereset noxális exceptióként hívható fel²⁹ (a rabszolga tulajdonosa ellen) abban az esetben, ha a felperes a perben azt a felperesi tényállítást teszi (*dicetur*), hogy az elkövetési magatartásával az ártalmas eredményt egy rabszolga (*servus*) okozta és e (kidobó/kiöntő) magatartásáról a tulajdonos nem tudott (*insciente domino fecisse dicetur*). A noxába adás azt jelenti, hogy ha a rabszolga idegen személynek deliktuális jellegű kárt okoz, akkor a hatalomfőnek megvolt a lehetősége, hogy a kártérítés vagy büntetés megfizetése helyett a kár ledolgozása végett átadja a rabszolgát a károsultnak (*facultas alternativa*).³⁰ Otto Lenel szerint a szabály célja az, hogy a *habitor* felelőssége se legyen súlyosabb, mint általában a hatalomgyakorló felelőssége a hatalomalattiak *delictumai*ért.³¹

Összefoglalva: ezen három tényállásban közös, hogy a felperes akkor jár sikerrel (akkor perelhet eredményesen), ha bizonyítja egyrészt, hogy valamit kidobtak vagy kiöntöttek, másrészt, az a tárgy vagy folyadék olyan helyre esett, ahol rendszerint forgalom van.

A Digesta 9.3.1 pr. vázlatos áttekintését követően érdemes egy pillantást vetni a Iustiniánusi Institutiókban olvasható alábbi szövegrészre is, amely „törvény erejű tankönyv” a következőképpen mutatja be az elemezett témákra irányadó alapvető jogi szabályozást.

A jogász ismerteti a kidobott vagy kiöntött dologgal és a nyilvános helyen elhelyezett, felfüggesztett és leeséssel fenyegető tárgyak esetében felmerülő felelősséget. A károkozó magatartás a tárgy kidobása, kiöntése, valamint a felfüggesztése és leeséssel fenyegetése, amiért nem feltétlen a valódi károkozó, hanem a *cenaculum* tulajdonosa, bérlője vagy

²⁸ ANKUM 2007 431.

²⁹ ANKUM 2007: 43. Hans Ankum részletesen ismerteti azon jogirodalmi vitát, miszerint a D.9.3.1 negyedik fordulata szerint a noxába adás lehetősége noxális actio vagy *exceptio* révén valósul-e meg. Terjedelmi korlátok okán nem ismertetem ezen vitát, de az *exceptio* mellett foglalok állást.

³⁰ MOLNÁR-JAKAB 2019: 331.

³¹ FÖLDI 2004: 179. oldalon hivatkozik Otto Lenel *Edictum perpetuum*jára.

szívességi lakáshasználója perelhető. A felelősség a károkért csak akkor állapítható meg, ha olyan helyre esik, ahol rendszerint járni szoktak, így ennek hiányában a károkozó nem felel. Továbbá a jogász különbséget tesz a vétkesség alapú és a másért való, tárgyi felelősség között: a felelősséget a lakás lakójára telepíti, nem a valódi károkozóra, feltéve, ha ezek különböző személyek. Mindez abból következik, a kötelelem keletkezésének forrása egy *quasi delictum*, amely a lakás *habitorára* nézve nem magánjogi bűncselekmény, mégis olyan kötelelem keletkezik, ami emlékeztet a deliktuális kötelmekre.³²

A marasztalás az okozott kár „minőségéhez” igazodik, és a büntetés (*poena*) többféleképpen kerül meghatározásra. A vagyoni károk esetén azok kétszeresét köteles fizetni, ebből is látszik, hogy ez esetben büntetőkerestről beszélünk, azaz, kárpótló büntetést kell fizetnie a felelős személynek, nem pedig kártérítést.³³ Ha szabad embert halálát okozta, akkor ötven aranyban méri a büntetést, ez a tarifális kifejezése a *poenának*, illetve, ha szabad ember csak megsebesül, akkor becslés útján, a bíró mérlegeléstől függ a fizetendő büntetés.

³² FÖLDI-HAMZA 2022: 387.

³³ FÖLDI-HAMZA 2022: 564.

III. Fejezet

Occasio legis és Róma városa

A szabályozás jogpolitikai célja azon biztonságos közlekedéshez fűződő közérdek, illetőleg az az individuális érdek, hogy az egyén *sine metu* (félelem nélkül) közlekedhessen egy (nagyobb) város utcáin. Erről Ulpianus tesz említést, és a jogi szabályozás megalkotásának okát (*occasio legis*) ismerteti D. 9.3.1.1 fragmentumban:³⁴ *Summa cum utilitate id praetorem edixisse nemo est qui neget: publice enim utile est sine metu et periculo per itinera commeari.* A modern ember számára szinte elképzelhetetlen, hogy a veszély pont a magasból leselkedne a mit sem sejtő járókelőre, ezért fontos feltárni az urbanizmus lencséjén keresztül azon ókori körülményeket, amelyek a gyalogosok vagyoni és személyi biztonságának kitettségét csillapító praetori szabályozást életre hívták.

Az ókori Róma történetén belül szükséges a principátus korára szűkíteni a várostörténeti ismereteket: „Augustus nagy lépésekkel vitte előre Róma fejlesztésének ügyét (...) nemcsak a Város területét tágította, hanem bérházak biztonságára is súlyt helyezett. A telkek jobb kihasználása végett a háztulajdonosok magas, sok lakásból álló bérházakat építettek, hogy nagyobb jövedelmet érjenek el. Az ókori favázis építkezés nem nyújtott elegendő biztonságot (...) [ezért] a princeps szükségesnek látta, hogy a bérházak magasságát legfeljebb 70 lábban állapítsa meg.”³⁵ – írja Ürögdi György a kor építészetéről.

Mégis, az ókori római urbanizáció ellentmondása abban áll, hogy a Kr. e. III. századtól hiába építettek egyre magasabb házakat, a közművesítettség, valamint a hulladék kezelésének kultúrája ókori mércével nézve igen fejlett volt, ám mai szemmel nézve hagyott maga után kivetnivalót, így az a tény is, hogy a különféle edények ablakon való kiöntése szokásos, mondhatni természetes volt.³⁶

A források megértéséhez az utcaképen és a csatornahálózaton kívül a Digestában említett *insulákat* is ismernünk kell. Az *insula* nem más mint, négy utcával körbevett terület, mely több különálló lakóingatlant foglal magában.³⁷ Mindazonáltal a Digesta keretei között

³⁴ Megjegyzendő, hogy ebben a kontextusban a törvényalkotás oka és a törvényalkotás célja összemosódik, azok élesen egymástól – ebben az esetben c el nem választhatók. E vonatkozásban idézhető Jhering szellemes példája az ok és cél viszonyáról, amely szerint „iszom, mert szomjas vagyok” (ok), ill. „iszom, hogy oltsam a szomjamat” (cél).

³⁵ ÜRÖGDI 1963: 46.

³⁶ FÖLDI 2004: 146.

³⁷ WALLACE-HADRILL 1994: 132.

maradva világos, hogy az *insula* egyben jogi szakkifejezés is, amely egy tulajdoni egységet is jelent. Ahogy a *domus*nak van ura vagy úrnője (*dominus* vagy *domina*), úgy az *insulának* is.³⁸

Továbbá számos régészeti lelet maradt fenn Ostiában, Róma elővárosában. Ez az ostiai városrendezés a rómainak csak nagyságában tér el, ezért hűen adja vissza az akkori nagyvárosi viszonyokat is. Tipikus trajanusi elrendezés két téglalap alakú teremből áll (115 m² / terem), amelyekből gyenge tartású elválasztókkal alakítottak ki két vagy három lakást.³⁹ A válaszfalak az idők folyamán eltűntek, de a megmaradt tartófalak is szűkösségről és rossz körülményekről tanúskodnak.⁴⁰ A felfedezések azonban egy köztes lakhatási megoldást is mutatnak: a római szenátorok és lovagok rezidenciái és az *insulák* szegényége mellett a *cenaculum* is, amelyek meglepően modern hatásúak mind arculatukban, mind kialakításukban.⁴¹

Mindezek után nem tűnnek gúnyos ferdítésnek Iuvenalis sorai a hanyag emberről, ki az előre nem várt bajra nem is gondol, ha siet vacsorára és még végrendeletet sem tesz.

³⁸ WALLACE-HADRILL 1994: 132.

³⁹ FRIER 1980: 3-4.

⁴⁰ FRIER 1980: 4.

⁴¹ FRIER 1980: 5.

IV. Fejezet

Az edictum normaszövegének jogtudósi értelmezése

Az ediktális normaszöveg és az ókori utcakép rövid ismertetését követően ebben a fejezetben tematikusan azt szeretném vizsgálni, hogy a jogtudósok milyen kommentárokat fűztek a jogszabályszoveg gyakorlati alkalmazásához. E fejezetben elsősorban az elkövetési magatartás, a károsító esemény bekövetkezésének helye, és az eredmény vonatkozásában felmerülő értelmezéseket mutatom be. A keresetek vonatkozásában felmerülő aktív és passzív legitimitációt érintő kérdéseket azonban külön fejezetben tárgyalom.

a) Az ártó eredmény bekövetkezésének helye

Mint az első fejezetben rámutattam, a praetori edictum külön tényállási elemként (modern jogi műszóval élve: szituációs elemként) kezeli az elkövetési magatartás eredményeként bekövetkező károsító esemény helyszínét: *in eum locum, quo uolgo iter fiet vel in quo consistetur*. E szövegrész helyes értelmezéséhez fűzi Ulpianus az alábbi kommentárt:

(D. 9.3.2): *Parvi autem interesse debet, utrum publicus locus sit an vero privatus, dummodo per eum volgo iter fiat, quia iter facientibus prospicitur, non publicis viis studetur: semper enim ea loca, per quae volgo iter solet fieri, eandem securitatem debent habere. ceterum si aliquando vulgus in illa via non commeabat et tunc deiectum quid vel effusum, cum adhuc secreta loca essent, modo coepit commeari, non debet hoc edicto teneri.*

Ulpianus az első mondatban elvi jelleggel rögzíti, hogy nem tulajdonítható különösebb jelentőség annak a ténynek, hogy az ártó eredmény magán-, vagy pedig közterületen következett be (*parvi autem interesse debet, utrum publicus locus sit an vero privatus*). A lényeg az, hogy az eljárásban azt kell vizsgálni, hogy általában azon a területen számolni kellett gyalogos forgalommal vagy nem (függetlenül attól, hogy az magán-, avagy közterület): *dummodo per eum volgo iter fiat*. Illetve Ulpianus rámutat arra is, hogy ez nem közjogi rendelkezés, amely alapvetően a közutak „biztonsági rendjét” szabályozza, hanem egy magánjogi szabályozás, amely az egyén személyi- és vagyoni biztonságát szolgálja: *quia iter facientibus prospicitur, non publicis viis studetur*.

A 2. § második mondatában a jogtudós az alábbi jogesetet vizsgálja: a tényállás szerint egy lakásból valamit kiöntöttek / kidobtak, amely egy arra járónak kárt okozott. A tényállás különlegessége az, hogy a károsító esemény egy olyan területen következett be, amelyet Ulpianus a következőképpen jellemez: *secreta loca essent, modo coepit commeari*, azaz: olyan félreeső hely, amelyen nem rég kezdődött meg az, hogy ott gyalogosan közlekednek az

emberek. Itt felmerül az a jogi kérdés, hogy ebben az esetben lehet-e eredményesen az edictum alapján követelést érvényesíteni. Ulpianus válasza erre a jogkérdésre az, hogy e bizonyított tényállás esetén az edictumból kifolyólag a felperes nem kötelezhető (*non debet hoc edicto teneri*).

Bár e jogi vélemény indokát a jogász nem fejt ki, de ez okszerűen következik az *edictum* szövegéből, hogy csak olyan helyen bekövetkezett károsító esemény esetén lehet keresetet adni, ahol általában, köztudomásúan (*volgo*) gyalogosan forgalom bonyolódik. Tekintettel arra a bizonyított tényre, hogy még csak alig elkezdődött (*coepi*) e terület gyalogosok által való használata, ezt még nem lehet köztudomású, rögzült szokásként értékelni. Ha károsító eredmény nem olyan helyszínen következett be, amelyet köztudomásúan gyalogos forgalomra használnak, a tényhelyzet szubszumálható az edictum *in eum locum, quo uolgo iter fiet vel in quo consistetur* tényállási eleme alá, következésképpen az edictumból fakadó jogkövetkezmények nem alkalmazhatók.⁴²

A károsító magatartás kifejtőjének nem kellett előre látnia azt, hogy azon a területen valaki jöhet. E vonatkozásban párhuzamosan említhető a *lex Aquilia* köréből a D.9.2.3.1 fragmentuma. Ezen jogeset és az *edictum de deiectionis et effusionis* számos rokonságot mutat, ilyen a védendő jogtárgy, a járókelők védelme a magasból leeső dolgok ellen, de a legfontosabb a károkozó magatartás helyszínének kiemelt szerepe, azaz csak akkor adható meg a kereset, ha egyáltalán létezik már egy út, ami megalapozza a favágó óvatosságát és körültekintését.

b) Az elkövetési (ártó) magatartás értelmezése

Ulpianus külön foglalkozik az edictumban rögzített elkövetési (ártó) magatartások értékelésével, amelyek vonatkozásában a következőképpen fogalmaz (D. 9.3.1.3): *Quod, cum suspenderetur, decidit, magis deiectionis videri, sed et quod suspensum decidit, pro deiectione haberi magis est. proinde et si quid pendens effusum sit, quamvis nemo hoc effuderit, edictum tamen locum habere dicendum est.*

A forrásszöveg alapján a következőket állapíthatjuk meg: az elkövetési magatartások körében az ediktális tényállásban szereplő kidobás mellett a jogász tényállásszerűnek tekinti azt is, ha a károkozó a dolgot kifüggesztése közben ejti el és a leeső dolog úgy okoz kárt. Ugyanígy, ha kifüggesztett edényből annak tartalma folyik ki és valaki kárt szenved, ez esetben a károkozás emberi közreműködést majdnem teljesen nélkülöz is.

⁴² ANKUM 2007: 431.

Közös ebben a két cselekményben, hogy még inkább hiányzik belőlük az emberi tett, illetve szándék, természetük inkább véletlennek tekinthető („habár azt senki nem öntötte ki”), amik kárt okoztak. Természetesen azonosak abban a tekintetben is a „klasszikus” ártó magatartásokkal, hogy gyalogos forgalom által mindennapokban használt utakon történt a károkozás.

Felmerül a kérdés, hogy mi okból teszi tehát felelőssé a lakás *habitorát*. A szabályozás háttérében feltehetően az áll, hogy a *habitor* felelőssége nem tisztán objektív felelősség, kifejezetten másért való felelősség.⁴³ Emiatt van azon a véleményen Ulpianus, hogy az edictumnak helye van ezen esetekben is. Földi András is megállapítja, miszerint „a kifüggesztett dolog leesése alapján, mint ez a D.9.3.5.12-beli Ulpianus szövegből kitűnik, eredetileg nem *actio de deiectionis vel effusionis*nak, hanem Servius *responsa* alapján *actio ad exemplum actionis de postio vel suspensionis* volt helye.”⁴⁴

Szükséges állást foglalni abban a kérdésben is, hogy vajon Ulpianus kiterjesztő értelmezést (*interpretatio extensiva*) vagy analógia eszközét használja az edictum helytállóságának vizsgálatakor. Interpretáció és analógia alatt mai értelemben egyfajta logikai műveletet értünk: konkrét esetre ráillesztett absztrakt jogszabály.⁴⁵ Különbség a kettő között, hogy *interpretatio* esetén a meglévő jogszabályt tágítják a jogalkalmazók, míg analógia eszköze nem más, mint a hiányzó szabálynak valamilyen hasonló szabállyal való pótlása.⁴⁶ Esetünkben Földi András úgy véli, hogy Ulpianus meghaladja a kiterjesztő értelmezés kereteit és itt *per analogiam* jogalkalmazással állunk szemben.⁴⁷

c) Vagyoni kár

A kár a római jogban tisztán vagyoni sérelmet jelent, fajai szerint tényleg kárt (*damnum emergens*), és elmaradt hasznót (*lucrum cessans*) különböztetünk meg a klasszikus kori római magánjogban.⁴⁸ Előbbi a károsult vagyonában beállott tényleges értékcsökkenésnek felel meg, tehát a vagyontárgy a vagyon elemei közül kiesik, míg utóbbi a vagyon növekményeinek elmaradását jelenti. Jelen esetben tényleges kár például, ha rabszolgának esik baja a kidobás/kiejtés által, de az elmaradt haszn tipikus előfordulásával, a kiesett munkabérrel maga Gaius is foglalkozik az *actio de deiectionis vel effusionis* keretében: (D. 9.3.7 Gaius 6 ad ed. provinc.) *iudex computat (...) praeterea operarum, quibus caruit aut cariturus est obi d, quod*

⁴³ FÖLDI 2004: 149.

⁴⁴ FÖLDI 2004: 151.

⁴⁵ MOLNÁR-JAKAB 2019: 50-51.

⁴⁶ MOLNÁR-JAKAB 2019: 50-51.

⁴⁷ FÖLDI 2004: 152.

⁴⁸ SIKLÓSI 2021: 1109-1110.

inutilis factus est. Ez a fragmentum előrevetíti a nem vagyoni sérelmek anyagi következményét is.

d) Szabad ember halála, mint eredmény

Szabad ember halálának eshetőségével foglalkozik a következő fragmentum: (D. 9.3.1.5 Ulp. 23 ad ed.) *Sed cum homo liber periit, damni aestimatio non fit in duplum, quia in homine libero nulla corporis aestimatio fieri potest, sed quinquaginta aureorum condemnatio fit.*

Ezen eredmény megvalósulásakor kilépünk a magánjogi deliktuális felelősség köréből és a kidobásnak, kiöntésnek közbüntetőjogi vetületet kerül előtérbe. Ugyanis, ha a *deiectio* illetve az *effusio* következményeibe szabad ember belehal, akkor Hadrianus korától⁴⁹ nem magánbűncselekmény (*delictum*), hanem közbűncselekmény (*crimen*) forog fenn.⁵⁰ Ezért természetesen maga az elkövető/károkozó felel: *criminaliter* felelősségre vonható függetlenül jogi státuszától, így a hatalomalatti is közvetlenül perelhető.⁵¹

e) Szabad ember testében esett sérelem (sérülés) mint eredmény

A konklúziót előrevetítve leszögezhető, hogy *actio de deiectionis vel effusionis* a szabad ember testében esett sérelem miatt nyújtott jogi védelem előfutára.⁵² A posztklasszikus korszak előtt ugyanis a római jog a szabad embert ért, nem szándékosan elkövetett testi sértést nem büntette szankcióval, és ezen szabály alól az egyik kivételt ez a szabály képezi.⁵³ A római felfogás szerint nemcsak a szabad ember teste, de a szabadság (*libertas*) és a magas rendű szellemi tevékenység (*artes liberales*) esetén is a perbeli *aestimatio* tilalma volt érvényben. A nem vagyoni kár esetén tehát helyesebb kártérítés helyett elégtételről beszélni, amelyet a római jog büntetőkeresettel: *actio iniuriarum* útján biztosította.⁵⁴

Szabad ember sérülése esetén a kereset modern értelemben vett kártérítésre ment, tehát a bíró állapította meg az összeget, amelyet méltányosnak tartott (*aestimatio*).⁵⁵ Ennek során a bírónak tekintettel kellett lennie bizonyos szempontokra, amelyet Gaius a D. 9.3.7 fragmentumban ismertet: (D.9.3.7 Gaius 6 ad ed. provinc.) (...) *iudex computat mercedes medicis praestitas ceteraque impendia, quae in curatione facta sunt, praeterea operarum, quibus caruit aut cariturus est obi d, quod inutilis factus est.* (...)

⁴⁹ FÖLDI 2004: 180. „Hadrianus korától a *homicidium* (emberölés) tényállását kiterjesztették a préterintencionális és gondatlan emberölésre is.”

⁵⁰ FÖLDI 2004: 180.

⁵¹ FÖLDI 2004: 180.

⁵² ZIMMERMANN 1992: 308.

⁵³ FÖLDI 2004: 160.

⁵⁴ SIKLÓSI 2021: 1109.

⁵⁵ FÖLDI-HAMZA 2022: 583.

Összefoglalóan elmondható, hogy figyelemre méltó, hogy a római jog megalapozta a szabad ember testében okozott kár vagyoni szankcióját, előrevetítvén ezzel a sérelemdíj modernkori jogintézményét.

V. Fejezet

Az alperesi és a felperesi legitimációra irányadó szabályok

A következőkben az alperesi keresetösségi jog részletes és bonyolult rendszerének alapját, a *habitor*-felelősségének szabályait foglalom össze, illetve a felperesi legitimáció egy rövid kivonatát kívánom adni.

A jogirodalomban nem vitatott, hogy az *edictum de deiectionis et effusionis* elsődleges célja a károsult védelme, ezért is másért való felelősségi alakzatot alkalmazza a szabályozás, így legtöbb esetben a *habitorra*, a lakás tényleges lakójára telepíti a kárt. Mindezek mellett speciális szabályok vonatkoznak az egyes *habitorokra* jogállásuknak, illetve birtoklásuk jogcímének függvényében, amelyek tárgyalására későbbi fejezetekben kerítünk sort.

A D. 9.3.1.4 fragmentumban⁵⁶ foglalt jogeset megértéséhez a *habitor* és a lakás tulajdonosa közötti jogviszonyt kell vizsgálat tárgyává tenni. Ulpianus kategorikusan kizárja a tulajdonos felelősségét és leszögezi, hogy *actio in factum*ot, azaz utánképzett keresetet kell adni a *habitorral* szemben. Ez azt jelenti, hogy a felperesi igény csak a *praetor imperium*án nyugszik, a kereset maga pedig tényekre alapozott és nincs civiljogi jogalapja.⁵⁷

Az *edictum* a felelősséget a *habitorra* telepíti, mert ő az, akit leginkább közvetett vagy közvetlen felelősség terheli a káresemény bekövetkeztében,⁵⁸ ő az, aki a veszélyforrás feletti kontrollt gyakorolhatta, ezért kell úgy felelnie, mintha maga ejtette vagy öntötte volna ki a dolgot. Jogpolitikai indoka továbbá az, hogy bár a *habitor* azonosításának nehézségeire és fizetőképességének relatíve kisebb mértékére tekintettel indokolt lett volna a tulajdonost felelőssé tenni, de a távollévő tulajdonos alaptalan perlésének veszélyét is felidézhetné volna, illetve sérthetné volna a gazdag és befolyásos bérháztulajdonsok érdekeit is.⁵⁹

Mindezek miatt nem tehető felelőssé a tulajdonos, mert bizonyosan nem vétkes a káreseménnyel kapcsolatban.⁶⁰ Ezért is észszerű a kidobás, kiejtéssel való károkozásnak posztklasszikus kori *quasi delictum*má minősítése.⁶¹

Ulpianus a D. 9.3.5.5 fragmentumban ismerteti az *actio de deiectionis vel effusionis* három változatának sajátosságait a keresetindítással összefüggésben: (D.9.3.5.5 Ulp. 23 ad ed.) *Haec autem actio, quae competit de effusionis et deiectionis, perpetua est et heredi competit, in heredem*

⁵⁶ (D.9.3.1.4 Ulp.23 ad ed.) *Haec in factum actio in eum datur, qui inhabitat, cum quid deiceretur vel effunderetur, non in dominum aedium: culpa enim penes eum est. nec adicitur culpa mentio vel infitiationis, ut in duplum detur actio, quamvis damni iniuriae utrumque exigit.*

⁵⁷ FÖLDI-HAMZA 2022: 175.

⁵⁸ FÖLDI 2004: 154.

⁵⁹ FÖLDI 2004: 155.

⁶⁰ FÖLDI 2004: 155.

⁶¹ FÖLDI 2004: 155.

vero non datur: quae autem de eo competit, quod liber perisse dicitur, intra annum dumtaxat competit, neque in heredem datur neque heredi similibusque personis: nam est poenalis et popularis: dummodo sciamus ex pluribus desiderantibus hanc actionem ei potissimum dari debere cuius interest vel qui adfinitate cognationeve defunctum contingat. sed si libero nocitum sit, ipsi perpetua erit actio: sed si alius velit experiri, annua erit haec actio, nec enim heredibus iure hereditario competit, quippe quod in corpore libero damni datur, iure hereditario transire ad successores non debet, quasi non sit damnum pecuniarium, nam ex bono et aequo oritur.

Az alaptényállás *actio perpetua*, határidő nélkül indítható meg és az aktív legitimáció átszáll az örökösre.⁶² Szabad ember halálát okozó *deiectio* esetén *actio popularis*ként bárki megindíthatja a habitator ellen, így az áldozat örököseire felperesi oldalon nem száll át,⁶³ azonban több versengő személy közül a praetor előnyben részesíti azokat, akiknek érdeke fűződik a *poena* megfizetéséhez, tehát vérrokonoknak vagy sógoroknak.⁶⁴ A megindítás időbeli hatálya pedig a halál bekövetkezésétől számított egy év (*actio annua*).⁶⁵ A harmadik eredmény – azaz ha a járókelő túléli a leeső dolog találatát, de megsebesül – esetén megadható kereset, a károsult számára *actio perpetua*, extráneus személyeknek pedig *actio annua*. Ez a kereset szintén nem száll át az örökösökre, mert nem vagyoni kár orvoslására szolgál, hanem szabad ember testét ért sérülés alapján, *ex bono et aequo* indítható meg.⁶⁶ Jogkövetkezmények tekintetében a D.9.3.7 igazít el, hogy a bíró milyen költségeket ítél meg, így például figyelembe veszi az orvos munkadíját és a kiesett munkanapokat, de a sebeket és testi elváltozásokat nem, mert szabad ember teste nem tehető értékelés tárgyává.

⁶² FÖLDI 2004: 159.

⁶³ FÖLDI 2004: 159.

⁶⁴ ANKUM 2007: 433.

⁶⁵ ANKUM 2007: 433.

⁶⁶ FÖLDI 2004: 159.

VI. Fejezet

Az actio de deiectionis vel effusis és az actio de peculio viszonya

Ulpianus a praetori edictumhoz fűzött kommentárjában érintőlegesen kitér az edictumban rögzített tényállás és az *actio de peculio* elnevezést viselő járulékos kereset közötti viszony értékelésére is (D. 9.3.1.7).

Ezen jogesetekben tényállási elem a kidobás, kiöntés helyszíne az ún. *cenaculum*, amelynek jelentése 1. ebédlőszoba 2. bérleti célú ház vagy épület. Az elemzés során az utóbbi meghatározással kell dolgoznunk. Régészeti és irodalmi források szerint a *cenaculum* alaprajza két nagyobb méretű társalgó szobából áll (*exedrae*), amelyek a folyosó szerű középső szoba (*medianium*) két végén helyezkednek el.⁶⁷ A túloldalt hálósobák (*cubicula*) találhatók, amelyek csak ritka alkalmakkor kaptak természetes fényt. Hangsúlyozandó, hogy mindhárom szoba az utcafronti homlokzati ablakokból nyert fényt,⁶⁸ és a járókelők kárára a nemkívánt dolgok és folyadékok távozására is itt kerülhetett sor.

A helyszín megalapozása után a jogeset is megelevenedik: (D. 9.3.1.7 Ulp. 23 ad ed.) *Si filius familias cenaculum conductum habuit et inde deiectionem vel effusum quid sit, de peculio in patrem non datur, quia non ex contractu venit: in ipsum itaque filium haec actio competit.*

A tényállást feltárva, a következő megállapításokat tehetjük: egyrészt három személy viszonyáról van szó, ezek az ottlakó családgyermek, a hatalomfő (*pater familias*) valamint a károsult. Az előbbi két személy viszonyáról elmondható, hogy apai hatalom (*patria potestas*) alatt áll a családfő, azaz a *pater familias*nak teljes magánjogi uralma van a családfő felett. Így a *filius familias* az általa kötött vagyoni jogi szerződésből származó jogokat a hatalomfőnek szerezte, de kötelezettségei őt magát terhelték.⁶⁹ Továbbá a családgyermeknek szükségszerűen különvagyon, *peculium* is van, amely nem más, mint a családgyermek kezelésébe adott vagyon, amely jogilag továbbra is a családfő tulajdona.⁷⁰

A tényállás tisztázása után felmerül, hogy ha az ottlakó családgyermek lakásából kiejtettek vagy kiöntöttek valamit egy arra járó gyalogosra és az kárt okozott, akkor a praetor mely keresetet adhatta meg ezen három lehetőség közül:

- a) az *actio de peculio* a hatalomfővel,
- b) az *actio de deiectionis vel effusis* noxális változatát szintén a hatalomfővel,
- c) az *actio de deiectionis vel effusis* a családgyermekkel szemben.

⁶⁷ FRIER 1980: 17.

⁶⁸ FRIER 1980: 17.

⁶⁹ FÖLDI - HAMZA 2022: 237.

⁷⁰ MOLNÁR - JAKAB 2019: 132.

Először is vizsgáljuk meg, hogy megadható-e az *actio de peculio* a hatalomfővel szemben. Az *actio de peculio* egy járulékos keresetet, ez azt jelenti, hogy amennyiben a családgyermek különvagyonot kapott, akkor az általa kötött szerződésekből eredő tartozásra a hatalomfő e vagyon erejéig perelhető volt.⁷¹ A *peculiummal* tehát a hatalomalatti rendelkezhetett, ezzel mintegy felhatalmazták szerződések kötésére, és a kereset megadásának feltételét is szerződéses viszony meglétéhez kötötték.⁷² Utóbbi feltétel miatt ezen *actio* nem hívható fel, hiszen bár szerződés van a családgyermek és a bérbeadó között, a károkozás szerződésen kívül történt, egy szerződéses kötelemben nem álló harmadik személy, a járókelő kárára. Ezért az *actio de peculio* nem adható meg a hatalomfővel szemben.

Másodsorban megadható-e az *actio de deiectis vel effusis* noxális változata a hatalomfővel szemben? A noxába adás intézménye annyi tesz, hogy ha a hatalomalatti *delictumot* követ el, a sértettnek jogában áll megindítani a hatalom gyakorlójával szemben a deliktumnak megfelelő keresetet és a sértettnek járó büntetés megfizetése helyett a hatalomfő *facultas alternativaként* választhatta a sértettnek a kiadását a kár ledolgozása végett.⁷³

A forrás alapján több érv szól ezen lehetőség ellen. Elősorban az, hogy a jogász egyáltalán nem említi a szövegben, így arra is következtethetnénk, hogy vizsgálatra sem érdemes. Másodsorban a noxális keresetek feltétele, hogy a *delictumot*, amiért noxába adják a hatalomalattit, ő maga is kövesse el.⁷⁴ Valamint az *edictum de deiectis et effusis*ban tárgyi felelősségi rendszer, ún. *másért való felelősség* érvényesül. Ez azt jelenti, hogy feltételeznünk kell azt a premisszát, hogy jelen esetben az ottlakó családgyermek nem elkövetője a károkozásnak, valaki más dobott vagy öntött ki valamit, ami kárt okozott mégis ő az, aki felel, mert ő lakik ott.⁷⁵ Ezen két gondolatmenet alapján arra a következtetésre kell jutnunk, hogy tényleges *delictum* nélkül a noxális *actio* nem hívható fel. Tehát a hatalomfő vonatkozásában nem lehetséges a noxális *actio*, sem pedig az *actio de peculio* alkalmazása.⁷⁶

Miután a hatalomfő egyáltalán nem perelhető, meg kell vizsgálnunk, hogy lehet-e közvetlenül a családgyermek-*habitor* ellen fordulni. Igen, hiszen az előző két esetet kimerítve ugyanarra a következtetésre kell jutnunk, mint amire Ulpianus: azaz, hogy az *actio de deiectis vel effusis* csak magával a családgyermekkel szemben adható meg. Ez a fajta szabályozás igen különleges, mert a hatalomfő teljes mértékben háttérben marad: sem

⁷¹ MOLNÁR-JAKAB 2019: 136.

⁷² MOLNÁR-JAKAB 2019: 136.

⁷³ MOLNÁR-JAKAB 2019: 331.

⁷⁴ FÖLDI 2004: 183.

⁷⁵ ANKUM 2007: 441.

⁷⁶ FÖLDI 2004: 183.

kvázideliktuális alapon, sem noxálisan, sem *actio de peculio* útján nem vonható felelősségre.⁷⁷ A családgyermek az, aki ez esetben marasztalható.

Végrehajtás körében is több utat nyit a jogeset. Így, ha a *filius familias* marasztalása esetén nem képes teljesíteni, akkor indulhat-e a végrehajtás a családgyermek apjától kapott különvagyonára (*peculium profecticium*) vagy csak saját vagyonára (*peculium castrense*)? Továbbá mi a teendő, ha a felperes kárigénye meghaladja a marasztalt családgyermek különvagyonát, tehát a teljes kára nem elégíthető ki? Ebben az esetben is két lehetőség van, az egyik az, hogy mivel elfogadtuk, hogy az *actio de peculio* járulékos keresetet nem lehetett megindítani a hatalomfővel szemben, így valószínűleg a hatalomfő tulajdonában álló *peculium* sem lehet a végrehajtás tárgya, csak a családgyermek saját vagyona.⁷⁸ Másik lehetőségként a családgyermek a hatalomfőtől kapott *peculium*al felelt annak erejéig, és ha nem volt elegendő, akkor önjogúvá válását követően lehetett csak behajtani rajta a fennmaradó összeget.

Ulpianus, illetve előtte Papinianus és Marcellus a D.15.1.3.11 fragmentumban azt a lehetőséget is felvetik, hogy ha a családgyermeket marasztalják, akkor az ún. *actio iudicati de peculio* indítható meg a hatalomfővel szemben.⁷⁹ A *pater familias* akkor vonható perbe, ha a *filius*nak *contractusa* van, amely feltétel akkor teljesül, amikor a felperes és a családgyermek a *litis contestatio*⁸⁰, másnéven perszerződés megkötésével alávetik magukat az esküdt bíró jövőbeli ítéletének, egyúttal pedig a felperes kereseti igénye is felemésztődik.⁸¹ Ez a perjogi aktus olyan joghatással bír, mintha a hatalomalatti szerződéses jogviszonyban állna a felperessel, tehát *actio iudicati de peculio* nem más, mint egy járulékos kereset.⁸²

Ulpianus a hatalomalattiak felelősségének tárgyalása során a rabszolga-*habitor* felelősségét sem mulasztja el tanulmányozni, amiben új alapokra helyezi a rabszolga perbeli jogképességét⁸³: (D. 9.3.1.8 Ulp. 23 ad ed.) *Cum servus habitator est, utrum noxalis actio danda sit, quia non est ex negotio gesto? an de peculio, quia non ex delicto servi venit? neque enim recte serui dicitur noxa, cum servus nihil nocuerit. sed ego puto impunitum servum esse non oportere, sed extra ordinem officio iudicis corrigendum.*

A forrásban a következő négy személy közötti viszonyról szól: a rabszolga, aki a lakás lakója, a valódi károkozó, a károsult, valamint a rabszolga tulajdonosa. A jogellenes cselekmény

⁷⁷ FÖLDI 2004: 184.

⁷⁸ FÖLDI 2004: 184.

⁷⁹ ANKUM 2007: 441.

⁸⁰ ANKUM 2007:441.

⁸¹ MOLNÁR – JAKAB 2019: 97.

⁸² ANKUM 2007: 441-442.

⁸³ FÖLDI 2004: 182.

ismét lakásból dolog kiejtése vagy kidobása, de az előző esetekkel ellentétben a rabszolga-*habitor* perbeli jogképességének hiánya miatt vitatott, hogy ki ellen lehet fordulni a károk viselése végett. A rabszolga belső tudati állapotát is ismerjük ezúttal: biztosan vétlen volt, nem ő követte el a jogellenes cselekményt.

Mindezek alapján a jogász három kereset kollízióját méri össze:

- a) közvetlenül a rabszolgával szemben (*habitor*-minőségéből fakadóan) *actio de deiectis vel effusis*
- b) noxális *actio* a rabszolgatartóval szemben,
- c) *actio de peculio* járulékos kereset szintén a rabszolgatartóval szemben adható-e meg?

Ulpianus felismeri, hogy a D.9.3.1 pr. nem hívható fel, mert a *habitor* ezúttal rabszolga, így nincs passzív legitimációja, ezért még a gondolatmenet ezen korai szakaszában, úgy véli, muszáj az urával szemben keresetet adni. A rabszolgatartóval szemben tehát a *noxális actio*, valamint az *actio de peculio* merülhet fel.⁸⁴

Miért kell kizárni a noxális *actiót*? Jelen esetben az *actio legis Aquiliae in factum* noxális változatáról van szó, de a kereset nem adható meg, arra tekintettel, hogy nem a *dominus* ügyeinek intézése körében jelentkezett a károkozó cselekmény, így annak feltételei nem forognak fenn.⁸⁵ Ezt a lehetőséget a jogász azon okból is kizárja, hogy a kárt nem maga a rabszolga okozta, ezért a noxális *actió*hoz szükséges jogellenes cselekmény nem történt.⁸⁶ A korábbiakban a *habitor* vétkességétől elkülönült a felelősség megállapítása, de itt a tényállásszerűséget még korábbi síkon, a rabszolga által elkövetett jogellenes cselekmény fenn nem forgása okán zárjuk ki.

Miért nem adható meg az *actio de peculio*? Ezen járulékos kereset előfeltétele, ahogy fentebb is írtam, hogy a rabszolga *peculiummal* rendelkezzen, ezért is szükségszerű, hogy a rabszolga és harmadik személyek között szerződés vagy szerződésszerű jogviszony álljon fenn. Utóbbi feltétel miatt ezen *actio* nem hívható fel, hiszen a károkozás szerződésen kívüli dologrongálás körében történt.⁸⁷

Összefoglalva, a vétlen *habitor* rabszolga felelősségét mindenképpen meg kell állapítani, ám nem egyértelmű, hogy az okozott kár miatt a rabszolgát *actio de peculio* járulékos keresettel kell perelni, vagy noxális *actióval*, ami akkor lehetne alkalmazható, ha a rabszolga a *dominus* ügyeinek intézése körében okozta volna a kárt és vétkes is lett volna.

⁸⁴ FÖLDI 2004: 181.

⁸⁵ FÖLDI 2004: 181.

⁸⁶ FÖLDI 2004: 181.

⁸⁷ MOLNÁR – JAKAB 2019: 135-136.

További tény, hogy szemben a *filius familiasszal*, a rabszolga nem rendelkezik perbeli jogképességgel.

Ulpianus végül arra a megállapításra jut, hogy az *actio de deiectionis vel effusionis* utánképzett keresetet kell megadni a rabszolgával szemben *peculium* erejéig, olyan módon, hogy a *praetor*nak jogszolgáltatató hatáskörében kell a joghézagot befoltozni. Fontos, hogy a forrásban *iudex (iudicis)* szót *praetor*nak kell értenünk, ugyanis kompilátori *interpolatio*val állunk szemben.⁸⁸

Mivel a jogász a *praetor* rendkívüli eljárására hivatkozik, így vagy *utilis actio*t vagy *in factum actio*t, de mindenképpen utánképzett keresetet fog adni károsultnak az *actio de deiectionis vel effusionis* mintájára. A rabszolgát kötelezi arra, hogy *peculium*ának terhére fizesse meg az *edictum de deiectionis et effusionis* szerint járó *poena*t.⁸⁹ Ulpianus ezzel a perképességgel nem rendelkező rabszolgát passzív legitimációval ruházza fel.⁹⁰

Konklúzióként, a hatalomalattiakat érintő legitimációs kérdések körében Földi András a következőket állapítja meg: „amennyiben a *habitor* apai vagy rabszolgatartói hatalom alatt állt, akkor a hatalomgyakorló ellen (...) kvázideliktualis kereset *exceptio noxalissal* mérsékelt formában sem volt megindítható, hanem ilyenkor maga a hatalomalatti vonható felelősségre.”⁹¹

Azt is hozzáteszi, hogy: „a hatalomalatti *habitor* kvázideliktualis felelősség újszerű megoldását feltehetően már nem a hatalomgyakorló felelősségének korlátozást megkövetelő ősi patriarchális szemlélet érvényesüléseként kell értenünk, hanem inkább az új idők jeleként, (...) amikor a *peculiummal* rendelkező *filius familias*, de bizonyos fokig a rabszolga is autonóm jogalanyként kezdett szerepelni.”⁹²

⁸⁸ ANKUM 2007: 441.

⁸⁹ FÖLDI 2004: 182.

⁹⁰ FÖLDI 2004: 182.

⁹¹ FÖLDI 2004: 185.

⁹² FÖLDI 2004: 185.

VII. Fejezet

A felelősség mértéke

A felelősség a római magánjog nagy vívmánya, amely az *edictum de deiectionis et effusionis* tárgyalása során is megkerülhetetlen. Értelmezéséhez is fogalmak kifejtésének sokasága szükséges, amelynek ebben a fejezetben csak érintőlegesen igyekszem eleget tenni.

Marton Géza szemléletes példával mutatja be a felelősséget: előfeltétele egy előzetesen fennálló kötelem (tágabb értelemben kötelezettség) valamint annak a megsértése, az első nélkül a felelősség olyan lenne, mint egy megtöltetlen pisztoly, nem lenne tárgya, a második nélkül pedig olyan, mint egy megtöltött, de el nem sült pisztoly, nincs működésben.⁹³ Úgy is tekinthetjük, hogy ez a példa a felelősséget a kötelem, illetve a kötelezettség egy kiegészítőjeként fogja fel.⁹⁴ Azonban, ha a polgári jogi felelősséget alanyok közötti jogviszonyként értelmezzük, akkor az objektív és a szubjektív felelősség között egyfajta átmenetet képez a másért való felelősség. Földi András szerint akkor beszélhetünk másért való felelősségről, ha valakinek meg kell térítenie azt a kárt, amit egy harmadik személy jogellenes és felróható magatartása okozott, azon tényköörülményekből következően, hogy a felelőssé tett és kárt okozó személy között szerződéses vagy egyéb jogviszony áll fenn.⁹⁵

Ha a fenti absztrakt fogalmat rá akarjuk illeszteni a *habitor* felelősségére, akkor a következő eredményre jutunk: az *edictum de deiectionis et effusionis* az a jogszabály, amelynek megsértése keletkezteti a másért való deliktuális kötelmet (*obligatio ex delicto*) a *habitor* és a károsult között. Ennek oka, hogy deliktuális felelősséget megalapozó tények a *ius privatum* alá tartozó bűncselekmények (*delictum*) amelyek elsősorban az egyén érdekeit, magánérdeket sértettek.⁹⁶ Ilyen a klasszikus korban a lakásból egyes dolgoknak kidobása, kiöntése útján való károkozás is.

A *delictum* fogalmi elemei közé tartozik a jogellenesség (*iniuria*) és az elkövető vétkessége: *culpa* vagy *dolus*.⁹⁷ Sajátos a helyzet jelen esetben, ugyanis a vétkességi momentum nem merül fel, sőt, még Iustinianus korában sem vált a *habitor* felelősségének feltételévé.⁹⁸ Az *edictum* tehát a *habitor* felelősségét bizonyos értelemben tárgyi alapon

⁹³ MARTON GÉZA: *Les fondements de la responsabilité civile*. Párizs, 1938 251.o. In FÖLDI 1997: 12.

⁹⁴ MARTON 1938: 251.

⁹⁵ FÖLDI 2004: 96.

⁹⁶ FÖLDI- HAMZA 2022: 559.

⁹⁷ MOLNÁR 1996: „a római jogtudomány[ban] (...) elméleti úton a két fogalmat nem választották el, csak annyit mondtak, amennyi a kazuisztika megkövetelt a jogesetek megoldásának magyarázatánál.”

⁹⁸ FÖLDI 2004: 152.

szabályozta, ahogy a Iustinianusi Institutiókban is olvasható („*plerumque ob alterius culpam tenetur...*”) kitétel, amely szerint itt többnyire más *culpájáért* felel a *habitor*.⁹⁹

Miért nem vétkességi alapú a felelősség? A *habitor* felelősségének sem a klasszikus, sem a posztklasszikus jogban nem volt fogalmi eleme a vétkesség, azaz a károkozási magatartás szándékossága, gondatlansága vagy ezek hiánya.¹⁰⁰ Így a *habitor* felelőssége nemcsak saját vétkességétől független, de egyáltalán nem kívánja meg közvetlen károkozó magatartásnál sem a vétkesség fennforgását.¹⁰¹ Világos, hogy azért a *habitor* terheli a felelősség, mert ő az, akit közvetett vagy közvetlen vétkesség terhel a káresemény bekövetkezésében. Ezen logika mentén zárja ki a felelősség köréből a (nem *habitor*) tulajdonost (D.9.3.1.4), illetve a *habitor* örökösét (D.9.3.5.5), mert bizonyosan vétlenek, de a birtoklás jogcímétől függetlenül felel a bérlő, a szívességi használó (D.9.3.1.9), ottlakó tulajdonos, illetve jogállásától függetlenül a rabszolga és családfiú (D.9.3.1.7 és 8).

Miért nem objektív a felelősség? A *habitor* felelőssége nem az épülettel kapcsolatos különféle *casusokra* általában kiterjedő tisztán objektív felelősség, hanem mivel más személy vétkes magatartásán alapul, ezért kell egy, a viszonyokat hűen tükröző másért való felelősségi alakzatot alkalmaznunk.¹⁰² Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a *habitor* felelőssége másért való felelősség,¹⁰³ sosem szubjektív, mégsem teljesen objektív, amely alakzat a posztklasszikus korban megalapozza a lakásból kidobás, kiöntéssel történő károkozás *quasi delictum*má minősítését.¹⁰⁴

⁹⁹ FÖLDI 2004: 152.

¹⁰⁰ ZIMMERMANN 1992: 311. „[A iustinianusi jog] klasszikus kereseti jogtól idegen vétkességelemet csempész be a felelősségi elemek közé. A felelősség klasszikus formáinak szubjektívizálása Iustinianusra jellemző, és többek között a sztoikus etika és a keresztény erkölcsfilozófia hatásán alapul”.

¹⁰¹ FÖLDI 2004:151., ANKUM 2007: 431.

¹⁰² FÖLDI 2004: 152.

¹⁰³ ANKUM 2007: 431. Ezzel szemben Hans Ankum objektívnek tartja a *habitor* felelősségét.

¹⁰⁴ FÖLDI 2004:153.

VIII. Fejezet

A bérlet

Rómában a birodalom korai napjaiban csak kevés tehető család tehetette meg, hogy egyedül lakta tulajdonában álló lakását, így a lakosság nagyobb része bérelt lakóingatlanokban lakott.¹⁰⁵ A római ingatlan piac sokszínűségét és összetettségét is hivatott egy apró részletében bemutatni ez a fejezet: a társbérlet, a szívességi lakáshasználat, valamint a raktárépületek bérlet megoldásait is igyekszem felületesen áttekinteni az *edictum de deiectionis et effusionis* további tárgyalásának háttéranyagaként. A D. 9. 3 számos fragmentuma foglalkozik az ingatlan bérlet számos formájával, - természetesen a kárt okozó *deiectionis* és *effusio* lencséjén keresztül - legyen az önálló bérlet, albérlet, társbérlet, raktárbérlet, vagy megosztott lakáshasználat. Ennek megértéséhez azonban előbb el kell mélyednünk a római magánjog bérletet érintő szabályaiban, amelyek új perspektívába helyezik a D. 9.3.1.10 - D.9.5.4 forrásokhelyeket.

A római bérlet három pilléren nyugszik, mely a *locatio conductio rei* (dologbérlet), *locatio conductio operis* (műbérlet vagy vállalkozási szerződés), valamint a *locatio conductio operarum* (munkabér szerződés).¹⁰⁶ A bérlet még elemeire bontva is rendkívül tág fogalom, jogok, kötelezettségek és a felelősség jellege is szerződéstípusonként más és más azonban szinte kivétel nélkül tartalmaznak egy bizonyos elemet: egyik fél meghatározott pénzösszeget (*merces*) nyújt a másiknak, ezentúl *locare* és *conducere* igékkel leírható jogviszony áll fenn köztük: a *locator* (bérbeadó) valamely dolgát, munkáját vagy más szolgálatait a *conductor* (bérlő) rendelkezésére bocsátja, aki a szerződési viszonytól függően adja vagy kapja annak ellenértékét.¹⁰⁷

A következőkben megkísérlem áttekinteni az *edictum de deiectionis et effusionis* bérlet jellegének megfelelő felelősségtelepítési megoldásait.

a) Az egyedüli bérlő és a bizalmi viszonyon alapuló lakáshasználat

Ha az egyedüli *habitor*-bérlőt tekintjük, az ő felelőssége nem vet fel különösebb aggályokat, hiszen D.9.3.1.9 fragmentumban Ulpianus a *habitor* fogalmi körébe vonja a bérlet címen ottlakó személyt a tulajdonos és a szívességi lakáshasználó mellett: (D. 9.3.1.9 Ulp. 23 ad ed.) *Habitare autem dicimus vel in suo vel in conducto vel in gratuito.*

¹⁰⁵ FRIER 1977:27.

¹⁰⁶ MOLNÁR-JAKAB 2019: 305.

¹⁰⁷ FRIER 1980: 57-58.

Ennek megfelelően a passzív legitimációt nem érinti az ottlakás jogcíme, mindaddig amíg az hosszútávú, tehát a bérlő is illeszkedik a *habitor* fogalmába, és ugyanúgy felel a másért való felelősség szabályai szerint. Ulpianus a lakhelyükön tartózkodók és az átutazók közötti különbséggel érzékelteti a perelhető *habitor* és a passzív legitimáció köréből kivont vendég közötti eltérést: (D. 9.3.1.9 Ulp. 23 ad ed.) (...) *hospes plane non tenebitur, quia non ibi habitat, sed tantisper hospitatur, sed is tenetur, qui hospitium dedit: multum autem interest inter habitorem et hospitem, quantum interest inter domicilium habentem et peregrinantem.* Azonban, eddigi rendszerrel szembemenő, a római jog *aequitas* karakterét kidomborító szabályozás érvényesül, ha a ház tulajdonosa vagy bérlője lakhatást biztosít a szabadosainak, klienseknek, akik ekképpen *habitor*oknak minősülnek.

A szabados (*libertus*) nem más, mint felszabadított rabszolga, aki a felszabadítás (*manumissio*) után kézművesként vagy kereskedőként továbbra is szoros viszonyban maradt urával.¹⁰⁸ Függőségi viszonyt feltételez a kliens is, aki olyan hűségi viszonyban áll egy tehetős előkelővel (*patricius*) amely őt gazdasági és morális természetű viszonyokra kötelezte, cserébe a *patronus*a személyi védelmet nyújtott számára.¹⁰⁹ Ezen személyek nem perelhetőek az *actio de deiectionis vel effusionis* alapján: (D. 9.3.5.1 Ulp. 23 ad ed.) *Si quis gratuitas habitationes dedit libertis et clientibus vel suis vel uxoris, ipsum eorum nomine teneri trebatius ait: quod verum est. idem erit dicendum et si quis amicis suis modica hospitalia distribuerit. (...)*

Ezen szabályozás kivételt jelent az eddig megszokott *habitor* terhelő felelősség alól, és vagyoni - gazdasági alapú érdekmérlegelés miatt tökéletesebb személyek ellen adható meg az *actio de deiectionis vel effusionis*.¹¹⁰ Egyértelmű, hogy a szívességi lakáshasználók által okozott károkért ők maguk, a lakás *habitor*ai lennének felelősek, azonban ezen esetben a *habitor* jelleggel ellentétesen, pusztán méltányossági alapon telepíti a felelősséget a jog a ténylegesen ottlakó kliens és *libertinus* helyett azok *patronus*ára. Ulpianus a D.9.3.5.2 fragmentumban elvi élel le is szögezi, hogy a felperes érdekei nem sérülhetnek, amely ezen függő viszonyban lévő és csekély teljesítőképességgel rendelkező *habitor*okról nem mondható el.¹¹¹ Hans Ankum úgy véli, hogy ezek a személyek valószínűleg nem voltak fizetőképesek. Mégis, Trebatius segítségére akart lenni a vagyonukban vagy személyükben kárt szenvedett embereknek, így történhet, hogy a legvagyonosabb személyt, a lakást szívességi alapon átengedőt teszi felelőssé. Ulpianus az érdek nélküli, egyszerű baráti kapcsolatok esetén is nem

¹⁰⁸ ALFÖLDY 2000: 25.

¹⁰⁹ ALFÖLDY 2000: 25.

¹¹⁰ ANKUM 2007: 440.

¹¹¹ FÖLDI 2004: 157.

a „*habitor*-barátot”, hanem a lakással valamilyen fokban rendelkezőt terheli meg felelősséggel.¹¹²

A bizalom miatt eltolódott felelősségi viszonynak azonban korlátot szab a következő jogász vélemény: (D.9.3.5.2 Ulp. 23 ad ed.) *Interdum tamen, quod sine captione actoris fiat, oportebit praetorem aequitate motum in eum potius dare actionem, ex cuius cubiculo vel exedra deiectum est, licet plures in eodem cenaculo habitent: quod si ex mediano cenaculi quid deiectum sit, verius est omnes teneri.*

Ezen fragmentumból kitűnik, hogy az a személy, aki kizárólagosan használ egy szobát, amiből a kidobás/kiöntés történt, felelős ezen tettért, és vele szemben *actio de deiectis vel effusis* indíthat a károsult.

Az Ulp. 23 ad ed. D. 9.3.5.1 fragmentum második felében is ezen szellemiség tükröződik: (...) *nam et si quis cenaculariam exercens ipse maximam partem cenaculi habeat, solus tenebitur: sed si quis cenaculariam exercens modicum sibi hospitium retinuerit, residuum locaverit pluribus, omnes tenebuntur quasi in hoc cenaculo habitantes, unde deiectum effusumve est.*

b) Társbérlet megosztott lakrészek esetén

A dologbérleten belül különös szabályok vonatkoznak a városi bérleményekre, így a bérleti szerződések rendszere is sajátos: gyakran a városi bérház, az *insula* tulajdonosa az egész háztömbre nézve egyetlen bérlővel, a *conductorral* (*middleman*¹¹³) szerződött, aki azután az egyes lakókkal (*inquilini*) kötött albérleti szerződéseket. A bérbeadás egy általános egységét nevezzük *cenaculum*-nak, amely egy emeletet elfoglaló lakást jelent az *insulán*, azaz „társasház” épületén belül.¹¹⁴

Ezen többszintű bérleti konstrukciónak gyakorlatban könnyebbége volt egyrészt, hogy a köztesszemély bevonása által a tulajdonos megkímélte magát az *insula* mindennapos, ügyes-bajos dolgainak kézbentartásától, másrészt azon nagy előnye származott belőle, hogy a teljes kockázatot áthárította a *conductorra*.¹¹⁵ Ez lefedi mind az *insula* kihasználatlanságával, mind a bérlő fizetéseképtelenségével járó üzleti rizikót, valamint a kockázat kisebb részének átvállalását tűz és hasonló katasztrófák esetén is. Természetesen ilyen fokú felelősségvállalás

¹¹² ANKUM 2007: 440.

¹¹³ Bruce W. Frier szóhasználata., CARDASCIA 1987: 387. Guillaume Cardascia a D.13.7.11.5 alapján hívja a köztes személyt *canecularius*-nak, magát a mesterséget, amit a modern korban ingatlankezelésnek hívnánk pedig a D.9.3.5.1 alapján *cenacularium exercens*-nek.

¹¹⁴ FRIER 1977: 28. Részletesebb kifejtést lásd a III. fejezetben.

¹¹⁵ FRIER 1980. 30.

a potenciális vagyoni előny megosztásával járt.¹¹⁶ A köztesszemély erre rá is szolgált, mivel az ő feladata volt az albérlő „szerzés” is, a *cenaculum* kihasználatlansága pedig olyan módon nyomja a vállát, miszerint mindaddig, amíg nem tudott albérlőt találni a lakásba, a haszna napról napra csökkent, míg saját bérleti díja a tulajdonos felé ezen idő alatt is nem múló terhet jelentett.¹¹⁷

A fentiek szerint vázolt *dominus-conductor-inquilinus* rendszer alapján azt is el kell dönteni, hogy ha több albérlő lakja a *cenaculumot* és valaki kiejt vagy kiönt valamit, ami aztán kárt okoz egy gyalogosnak, ki felel közvetlenül a károsulttal szemben. Ulpianus így foglal állást: (D. 9.3.5 pr. Ulp. 23 ad ed.) *Si vero plures diviso inter se cenaculo habitent, actio in eum solum datur, qui inhabitabat eam partem, unde effusum est.*

Tehát ha több személy maguk között megosztva lakik egy emeleten, az actio csak az ellen érvényesíthető, aki a lakás azon részét lakja, ahonnan kiöntöttek valamit.

Fontos, hogy szemben a D. 9.3.1.10 – D. 9.3.4 forrásaival, jelen esetben a *conductor* és az albérlők megosztva laknak a lakásban. Ez úgy képzelhető el, hogy a *cenaculum* egyes szobái, privát lakrészt képeznek, amelyben egy egész család vagy egyetlen albérlő is lakhatott.¹¹⁸ Ezen alaprajz alapján érthető, hogy az egyes körletekből kidobott /kiejtett dolgokkal okozott károkért az felel, akinek a lakrészében történt a károkozó magatartás.¹¹⁹

c) Társbérlők felelőssége, ha nem elkülönülve lakják a *cenaculumot*

Ezen alponthan továbbra is a korábbiakban ismertetett bérleti konstrukció keretei között kell értelmeznünk a forrásokat, azon eltéréssel, hogy jelen esetben több albérlő lakja ugyanazt a *cenaculumot*, vagy olyan módon, hogy a lakás nem különül el lakrészekre, vagy a tárgyalt helyiségek esetében nem beszélhetünk kizárólagos használatról. Utóbbi minden bizonnyal a *medianium* esetén fordulhatott elő.¹²⁰

Ulpianus azon a véleményen van, hogy ha többen laknak ugyanazon az emeleten, ahonnan kidobtak valamit, mindannyiuk ellen keresetet kell adni.¹²¹ Ugyanis lehetetlen tudni, melyik lakó ejtette vagy öntötte ki a kárt okozó dolgot, szól Gaius véleménye: (D. 9.3.2 Gaius 6 ad ed. provinc.) *Cum sane impossibile est scire, quis deiecisset vel effudisset.*

¹¹⁶ FRIER 1980: 30-31., ANKUM 2007: 439. Hans Ankum a köztesszemélyt hívja *conductornak*, és az ottlakó albérlőt *inquilinusnak*. Továbbiakban én is ezen elnevezéseket használom. A foglalkozás maga pedig *cenaculariam exercens* a D.9.3.5.1. után.

¹¹⁷ CARDASCIA 1982: 387.

¹¹⁸ FRIER 1977: 29.

¹¹⁹ FRIER 1977: 29.

¹²⁰ FRIER 1977: 29.

¹²¹ vö. (D. 9.3.1.10 Ulp. 23 ad ed.) *Si plures in eodem cenaculo habitent, unde deiectum est, in quemvis haec actio dabitur.*

Azon kérdéskérdésre, hogy milyen megfontolásból kell a felelősséget telepíteni, választ ad az Ulpianus által a D.9.3.5.2 fragmentumban lefektetett elv, miszerint amikor a preator az *aequitas* alapján mérlegeli azt, hogy több *habitor* közül ki ellen adja meg a keresetet, *sine captione actoris*, a felperes érdekeinek sérelme nélkül köteles dönteni.¹²² Ez megvilágítja több bérletárs esetén jelentkező passzív legitimációs probléma feloldását is: (D. 9.3.3 Ulp. 23 ad ed.) *Et quidem in solidum: sed si cum uno fuerit actum, ceteri liberabuntur.*

Azaz egyetemleges felelnek az otthlakók, a tartozás nem oszlik meg közöttük, mindegyikük az egész *poenaval* vagy bíró által megítélt összeggel (*in solidum*) tartozik.¹²³ De egyikük teljesítésével a többi szabadul. A teljesítő *habitor* regressz igénye kapcsán pedig megállapítható, hogy a teljesítő *conductor* bármelyik albérlet ellen fordulhatott a teljes tartozásért, a teljesítő *inquilinus* pedig *actio pro socio*val fordulhatott a többi albérletárs ellen.¹²⁴

A törvényi egyetemlegesség fennforgását Paulus véleménye is megerősíti, ugyanis a jogász a teljesítést és nem a *litis contestatio*t teszi meg a bérletársi szabadulás kulcsának. (D. 9.3.4 Paulus 19 ad ed). *Perceptione, non litis contestatione, praestaturi partem damni societatis iudicio vel utili actione ei qui solvit.*

Végezetül azt is meg kell jegyezni, hogy Hans Ankum *interpolatio*val gyanúsítja ezt a forrást: „feltehető, hogy a kompilátorok »felelősek« a »*Perceptione, non litis contestatione*« mondatért. Ez az *interpolatio* annak az eredménye, hogy Iustinianus eltörölte a *litis contestatio* [felperesi kereseti jogot] konzumáló hatását.”¹²⁵

d) A raktárépület üzemeltetőjének felelőssége

A városi *insuláktól* eltávolodva, vizsgálunk kell, hogy az *actio de deiectionis vel effusis* más ingatlanoknál is alkalmazható-e analógia útján, így a raktárbérlet esetén: (D. 9.3.5.3 Ulp. 23 ad ed.) *Si horrearius aliquid deiecerit vel effuderit aut conductor apothecae vel qui in hoc dumtaxat conductum locum habebat, ut ibi opus faciat vel doceat, in factum actioni locus est, etiam si quis operantium deiecerit vel effuderit vel si quis discentium.*

Egyértelmű, hogy ezen jogeset egyedülálló azon tekintetben, hogy a raktárépület mint helyszín bevonásával a forgalmas utcák biztonsága mint elsődleges jogpolitikai cél, másodlagossá válik. A jogesetben két eltérő munkakörrel rendelkező alanyi kört kell megkülönböztetnünk: a *horreariust*, azaz a raktár üzemeltetőjét és az *operariit*, a raktár

¹²² FÖLDI 2004: 157.

¹²³ SIKLÓSI 2021: 1073.

¹²⁴ FRIER 1980: 132.

¹²⁵ ANKUM 2007: 439.

dolgozóit. Feladatát tekintve a *horrearius* egyfajta „művezető”, aki a beosztott *operarii* felettese, tehát rajtuk kívül álló személy. Ezen személyek jogi viszonyát kell feltérképeznünk a kártelepítés és érdekmérlegelés fókuszában, ha a raktárépületből kidobnak vagy kiöntenek valamit, ami kárt okoz. Elmondható, hogy nem a beosztotti viszony, ezáltal a *culpa in eligendo* határozza meg a felelősséget, már csak azért sem, mert az a tulajdonost (*dominus*) terhelné, aki valóban kiválasztotta a munkásokat, nem pedig a művezetőt.¹²⁶ Tehát az eddigiekben ismertetett másért való deliktuális felelősségi viszony alapján fog felelni a *horrearius* is.

Ulpianus a korábbi jogesetek alapján most is a veszélyforrás felett legnagyobb kontrollt gyakorló személyre telepíti a felelősséget és nem tulajdonít jelentőséget a vezető-beosztotti viszonynak. A *horrearius* és családja pedig az „első számú” lakói a raktárépületnek,¹²⁷ mert míg az őrök (*custodes*) csak az áru között aludt éjszakánként, addig valószínűsíthető, hogy sem a tulajdonos, sem a felügyelő (*vilicus*) nem laktak ezen kényelmetlen épületekben.¹²⁸ A raktár üzemeltetője továbbá azon okból is felelős a munkásokért, mert első számú feladata az *operarii* esetleges tetteit kordában tartani, figyelemmel kísérni és őrizni a munka rendjét.¹²⁹

Felmerül a kérdés, hogy az *actio de deiectionis vel effusionis*nak miért *in factum* változatát adja meg a praetor, és nem *actio directa* formájában. Bruce W. Frier szerint azért, mert analógia eszközével kell élnünk, hiszen a raktárépület mind felépítésében, működésében és céljában távol áll a római *insulaktól* és *cenaculumtól*.¹³⁰

Összefoglalva elmondható, hogy az *edictum de deiectionis et effusionis* szabályrendszerébe harmonikusan illeszkedik a római bérlet, valamint a bérlők, vendégek, kliensek viszonya, de a kereset lényege (túlnyomórészt) ugyanaz marad: a habitator másért való felelőssége és a vétlen járókelők védelme.

¹²⁶ ALZON 1964: 28.

¹²⁷ Claude Alzon ennek okán *conciergenek*, azaz magyarul portásnak vagy házmesternek is nevezi a *horreariust*.

¹²⁸ ALZON 1964: 29.

¹²⁹ ALZON 1964: 29.

¹³⁰ FRIER 1980: 140.

Fordítás

D. 9.3.1. pr. Ulp. 23 ad ed.

Praetor ait de his, qui deiecerint vel effuderint: 'Unde in eum locum, quo uolgo iter fiet vel in quo consistetur, deiectum vel effusum quid erit, quantum ex ea re damnum datum factumue erit, in eum, qui ibi habitauerit, in duplum iudicium dabo. si eo ictu homo liber perisse dicetur, quinquaginta aureorum iudicium dabo. si uiuet nocitumque ei esse dicetur, quantum ob eam rem aequum iudici uidebitur eum cum quo agetur condemnari, tanti iudicium dabo. si seruus insciente domino fecisse dicetur, in iudicio adiciam: aut noxam dedere.

A praetor így szól (azaz következőként rendelkezik) azokról, akik [egy lakásból az utcára] kidobtak vagy kiöntöttek: [ha valaki] valamit olyan helyre, ahol szokás szerint emberek járnak, álldogálnak kiöntött vagy kidobott az okozott kár értékére kétszeresére keresetet fogok adni az itt lakó ellen. Ha azt állítják, hogy ezen ütéstől egy szabad ember halt meg, úgy 50 aranyra fogok keresetet adni. Ha életben marad, és azt állítja, hogy sérülést szenvedett, annyira fogok keresetet adni, amennyire bírói mérlegelés alapján méltányosnak tűnik ebben az ügyben ítélni azt, akivel szemben perelnek. Ha azt állítják, hogy ezt egy rabszolga az ura tudta nélkül tette, úgy a keresethez hozzá fogom fűzni [azt a kereseti klauzulát]: 'vagy noxába adni'.

D. 9.3.1.1 Ulp. 23 ad ed.

Summa cum utilitate id praetorem edixisse nemo est qui neget: publice enim utile est sine metu et periculo per itinera commeari.

Nincs olyan, aki tagadná, hogy a praetor ezt a legcélszerűbb módon rendelte el, mert a közérdek azt diktálja, hogy az ember félelem és veszély nélkül járjon az utakon.

D. 9.3.1.2 Ulp. 23 ad ed.

Parvi autem interesse debet, utrum publicus locus sit an vero privatus, dummodo per eum volgo iter fiat, quia iter facientibus prospicitur, non publicis viis studetur: semper enim ea loca, per quae volgo iter solet fieri, eandem securitatem debent habere. ceterum si aliquando vulgus in illa via non commeabat et tunc deiectum quid vel effusum, cum adhuc secreta loca essent, modo coepit commeari, non debet hoc edicto teneri.

Csekély a jelentősége, hogy köz – vagy magánterületről van-e szó, feltéve, hogy általában azon gyalogosan közlekednek, ugyanis a gyalogosan közlekedőknek akar segítségére lenni [a praetor], nem pedig a közutak [szabályozását] előre mozdítani. Ugyanis azokon az utakon,

amelyeken általában gyalogosan közlekednek, mindig ugyanazon biztonságot kell élvezni. Mindazonáltal, ha valamikor az úton általában nem jöttek-mentek az emberek, és akkor dobtak ki vagy öntöttek ki valamit [egy lakásból erre a területre], amikor még félreeső helyek voltak, és csak most kezdték el gyalogosan használni, úgy nem lehet ezen edictum alapján kötelezni.

D. 9.3.1.3 Ulp. 23 ad ed.

Quod, cum suspenderetur; decidit, magis deiectum videri, sed et quod suspensum decidit, pro deiecto haberi magis est. proinde et si quid pendens effusum sit, quamvis nemo hoc effuderit, edictum tamen locum habere dicendum est.

Azt [a dolgot], ami leesett, miközben éppen felfüggesztették helyesebb kidobottnak tekinteni: de azt is, amit [már] felfüggesztettek, és ezt követően esett le, helyesebb kidobottnak tekinteni. Ezért annál is, ami egy függő edényből folyik ki, habár azt senki nem öntötte ki, [és kárt okozott] mégis azt kell mondani, hogy helye van az edictumnak.

D. 9.3.1.4 Ulp. 23 ad ed.

Haec in factum actio in eum datur, qui inhabitat, cum quid deiceretur vel effunderetur, non in dominum aedium: culpa enim penes eum est. nec adicitur culpa mentio vel infitiationis, ut in duplum detur actio, quamvis damni iniuriae utrumque exigit.

Ezt in factum actióként adják meg azzal szemben, aki abban az időpontban [a lakásban] lakott, amikor valamit [onnan] kidobtak vagy kiöntöttek, de a ház tulajdonosával szemben nem: a vétkesség ugyanis ezt [az előbbi] terheli. És sem vétkességet, sem [perbeli] tagadást, amely alapján a duplumra irányuló keresetet adják, nem említenek kifejezetten [az edictumban], habár a jogellenes károkozás keresete esetén mindkettőt megkövetelik.

D. 9.3.1.5 Ulp. 23 ad ed.

Sed cum homo liber periit, damni aestimatio non fit in duplum, quia in homine libero nulla corporis aestimatio fieri potest, sed quinquaginta aureorum condemnatio fit.

Amikor ilyen esetben szabad ember hal meg, nem becsülhetünk a kár kétszeresére, mert szabad ember értéke nem mérhető. Ám a marasztalást 50 aranyban állapítjuk meg.

D. 9.3.1.6 Ulp. 23 ad ed.

Haec autem verba „si vivet nocitumque ei esse dicetur” non pertinent ad damna, quae in rem hominis liberi facta sunt, si forte vestimenta eius vel quid aliud scissum corruptumve est, sed ad ea, quae in corpus eius admittuntur.

Az edictum azon szavai, miszerint: „ha a szabad ember nem hal meg, de sérelmet szenved” úgy értendők, hogy a kár magában a károsult személy testében esik, nem pedig javaiban. Nem úgy például, ha ruhái elszakadtak vagy tönkrementek.

D. 9.3.1.7 Ulp. 23 ad ed.

Si filius familias cenaculum conductum habuit et inde deiectum vel effusum quid sit, de peculio in patrem non datur, quia non ex contractu venit: in ipsum itaque filium haec actio competit.

Ha egy családfő bérelt egy emeletet (cenaculum), ahonnan kidobtak vagy kiöntöttek valamit, az actio de peculio nem adják meg az apával szemben, mivel [a családfő tartozása] nem a bérleti szerződésből fakad: ez a kereset ezért magával a családfővel szemben áll rendelkezésre.

D. 9.3.1.8 Ulp. 23 ad ed.

Cum servus habitator est, utrum noxalis actio danda sit, quia non est ex negotio gesto? an de peculio, quia non ex delicto servi venit? neque enim recte serui dicitur noxa, cum servus nihil nocuerit. sed ego puto impunitum servum esse non oportere, sed extra ordinem officio iudicis corrigendum.

Amikor egy rabszolga a lakó, akkor vajon noxális actiót kell-e adni, mivel a kötelem nem egy ügylet viteléből fakad? Vagy pedig (actio)de peculio [kell adni], mivel a kötelem nem a rabszolga delictumából (jogellenes cselekményéből) fakad? Ugyanis helyesen nem mondható, hogy a rabszolgákat noxa terheli, amikor (maga) a rabszolga senkinek nem ártott. Én azonban úgy vélem, hogy a rabszolgának nem szabad büntetlenül maradnia, hanem a bíró rendkívüli jogszolgáltatási hatáskörének keretében kell [ezt a kárt] jóvátenni.

D. 9.3.1.9 Ulp. 23 ad ed.

Habitare autem dicimus vel in suo vel in conducto vel in gratuito. hospes plane non tenebitur, quia non ibi habitat, sed tantisper hospitatur, sed is tenetur, qui hospitium dederit: multum autem interest inter habitatorem et hospitem, quantum interest inter domicilium habentem et peregrinantem.

A lakni [kifejezést] pedig akkor mondjuk, ha valaki saját [házában] vagy bérelt [lakásában] vagy szívességi alapon átengedett [lakásban él]. Mindenesetre a vendég nem tehető felelőssé, mivel ő nem ott lakik, mindaddig, amíg vendégként tartózkodik [ott], ezzel szemben felel az, aki a vendégséget adja. A különbség ugyanis egy lakó és egy vendég között nagy; ugyanolyan nagy, mint azok között, akik a saját lakóhelyükön tartózkodnak és az átutazó között.

D. 9.3.1.10 Ulp. 23 ad ed.

Si plures in eodem cenaculo habitent, unde deiectum est, in quemvis haec actio dabitur.

Ha többen laknak ugyanazon az emeleten, ahonnan kidobtak valamit, mindannyiuk ellen keresetet kell adni.

D. 9.3.2 Gaius 6 ad ed. provinc.

Cum sane impossibile est scire, quis deiecisset vel effudisset,

Mivel lehetetlen megtudni azt, hogy melyikük ejtette vagy öntötte ki azt a valamit,

D. 9.3.3 Ulp. 23 ad ed.

Et quidem in solidum: sed si cum uno fuerit actum, ceteri liberabuntur.

és pedig mindegyik a teljes összegért [felel]: de ha egyikük ellen keresetet indítanak, a többi szabadul.

D. 9.3.4 Paulus 19 ad ed.

Perceptione, non litis contestatione, praestaturi partem damni societatis iudicio vel utili actione ei qui solvit.

A teljesítés elfogadásával nem pedig peralapítással; annak irányában azonban, aki fizetett, vagy társasági kereset vagy pedig egy utilis actio alapján a kárnak rájuk eső részéért felelősséggel tartoznak.

D. 9.3.5pr. Ulp. 23 ad ed.

Si vero plures diviso inter se cenaculo habitent, actio in eum solum datur, qui inhabitabat eam partem, unde effusum est.

Ha több személy maguk között megosztva lakik egy emeleten, az actio csak az ellen érvényesíthető, aki a lakás azon részét lakja, ahonnan kiöntöttek valamit.

D. 9.3.5.1 Ulp. 23 ad ed.

Si quis gratuitas habitationes dederit libertis et clientibus vel suis vel uxoris, ipsum eorum nomine teneri trebatius ait: quod verum est. idem erit dicendum et si quis amicis suis modica hospitio distribuerit. nam et si quis cenaculariam exercens ipse maximam partem cenaculi habeat, solus tenebitur: sed si quis cenaculariam exercens modicum sibi hospitium retinuerit, residuum locaverit pluribus, omnes tenebuntur quasi in hoc cenaculo habitantes, unde deiectum effusumve est.

Ha valaki ingyenesen lakhatást biztosít akár a saját, akár a feleségének a szabadosai vagy kliensei számára, Trebatius meglátása szerint ilyenkor ezekért az emberekért saját nevében (azaz egyedül) felelős, és ez helyes. Ugyanezt kell mondani akkor, ha valaki a saját barátainak osztott ki aprócska szobákat. De akkor is, ha valaki hivatásszerűen szobák bérbeadásával foglalkozik, de az emelet nagyobb részét ő maga tartja birtokában, úgy egyedül felel. De ha a bérbeadó sok embernek adja ki házáat és ő maga, mint lakó, csak egy szűk helyet foglal el, akkor mindazok, akik bérlet címén laknak a házban, úgy mint lakók felelnek majd azért, amit onnan (valaki) kidobott vagy kiöntött.

D. 9.3.5.2 Ulp. 23 ad ed.

Interdum tamen, quod sine captione actoris fiat, oportebit praetorem aequitate motum in eum potius dare actionem, ex cuius cubiculo vel exedra deiectum est, licet plures in eodem cenaculo habitent: quod si ex mediano cenaculi quid deiectum sit, verius est omnes teneri.

Alkalmanként azonban, ügyelve arra, hogy a felperest ne érje hátrány, a praetor méltányossági okból csak azon személlyel szemben ad keresetet, akinek a hálósobájából (cubiculum) vagy nyitott alvóhelyiségéből (exedrum) kidobtak valamit, akkor is, ha azon az emeleten többen laknak. Abban az esetben, ha egy ház erkélyéről dobnak ki valamit, helyesebb, ha minden ottlakót felelőssé teszünk.

D. 9.3.5.3 Ulp. 23 ad ed.

Si horrearius aliquid deiecerit vel effuderit aut conductor apothecae vel qui in hoc dumtaxat conductum locum habebat, ut ibi opus faciat vel doceat, in factum actioni locus est, etiam si quis operantium deiecerit vel effuderit vel si quis discentium.

Ha egy raktárépület üzemeltetője (horrearius) vagy egy raktárhelyiség bérlője valamit kidobott vagy kiejtett, vagy valaki, aki pusztán csak azért bérelt egy helyiséget, hogy ott ipari tevékenységet folytasson, vagy azt tanítson, úgy in factum akciónak van helye, még akkor is, ha valamelyik dolgozója vagy tanonca dobott ki vagy öntött ki valamit.

D. 9.3.5.4 Ulp. 23 ad ed.

Cum autem legis aquiliae actione propter hoc quis condemnatus est, merito ei, qui ob hoc, quod hospes vel quis alius de cenaculo deiecit, in factum dandam esse Labeo dicit adversus deiectorem, quod verum est. plane si locaverat deiectori, etiam ex locato habebit actionem.

Ezért pedig, ha valakit a lex Aquilia alapján marasztalnak ilyen esetben, mert egy vendége vagy valaki más valamit kidobott az emeletről, úgy Labeo azt mondja, hogy in factum actiót kell adni a kidobó személye ellen; ez a meglátás helyes. Ha teljesen a kidobó személyének volt bérbe adva ex locato keresettel is fel lehet lépni.

D. 9.3.5.5 Ulp. 23 ad ed.

Haec autem actio, quae competit de effusis et deiectis, perpetua est et heredi competit, in heredem vero non datur. quae autem de eo competit, quod liber perisse dicitur, intra annum dumtaxat competit, neque in heredem datur neque heredi similibusque personis: nam est poenalis et popularis: dummodo sciamus ex pluribus desiderantibus hanc actionem ei potissimum dari debere cuius interest vel qui adfinitate cognationeve defunctum contingat. sed si libero nocitum sit, ipsi perpetua erit actio: sed si alius velit experiri, annua erit haec actio, nec enim heredibus iure hereditario competit, quippe quod in corpore libero damni datur, iure hereditario transire ad successores non debet, quasi non sit damnum pecuniarium, nam ex bono et aequo oritur.

Ez az actio pedig ami kiöntés és kidobás esetén rendelkezésre áll, határidő nélkül indítható és az örökösöket is megilleti, de nem adható meg örökös ellen. Ami azt a keresetet illeti, amely esetén szabad ember haláláról van szó, csak egy éven belül indítható és sem a felelős személy örökösei ellen, sem pedig [a perindításra jogosult fél] örökösei vagy azokhoz hasonló személy javára nem adható meg, mivel ez egy büntetőkereset és bárki számára nyitva áll. Tudnunk kell azonban, hogy ha több személy jelentkezik a perindításra, elsősorban annak kell megadni, akinek az elhunytal való kapcsolata vagy szövetsége alapján védendő érdeke fűződik az ügghöz, különösen annak, akiket vérség vagy sógorság kötött össze az elhunytal. Azonban, ha egy szabadember megsérült saját keresetindítását az idő múlása nem korlátozza, ellenben, ha bárki más keresetet indítana, neki egy év áll rendelkezésére. Ugyanígy örökösöket öröklési jogon sem illet meg a keresetindítás, mivel a szabadember testét ért sérelem megtérítése iránti kereset nem szállhat át örökösére, mivel nem vagyoni kárról van szó, és a kereset inkább a méltányosságból ered.

D. 9.3.5.6 Ulp. 23 ad ed.

Praetor ait: "ne quis in suggrunda protectove supra eum locum, qua ^ quo^ volgo iter fiet inve quo consistetur, id positum habeat, cuius casus nocere cui possit. qui adversus ea fecerit, in eum solidorum decem in factum iudicium dabo. si servus insciente domino fecisse dicetur, aut noxae dedi iubebo."

A praetor így szól: „senki ne tegyen semmit házának tetejére, vagy a ház bármely más kiszögellésére, amelynek következményeként az olyan helyre eshet, ahol emberek általában közlekednek vagy megállnak, és ezért kárt okozhatnak, ha leesnek. Ha valaki e rendelkezés ellen cselekszik, az ellen 10 aranyra menő in factum actiót fogok adni. Ha azt állítják, hogy ezt rabszolga a gazdája tudta nélkül tette, úgy 'vagy [a rabszolga] noxába adását' fogom megparancsolni.

D.9.3.5.7 Ulp. 23 ad ed.

Hoc edictum superioris portio est: consequens etenim fuit praetorem etiam in hunc casum prospicere, ut, si quid in his partibus aedium periculose positum esset, non noceret.

Ez a rendelkezés része a fentebbinek, ugyanis következik, hogy a praetornak azzal az esettel is foglalkozik, hogy ha valamit kifüggesztenek a háznak egy veszélyes részén, a [járókelők] ne szenvedjenek kárt.

D.9.3.5.8 Ulp. 23 ad ed.

Ait praetor: "ne quis in suggrunda protectove." haec verba "ne quis" ad omnes pertinent vel inquilinos vel dominos aedium, sive inhabitent sive non, habent tamen aliquid expositum his locis.

A praetor azt mondta: „senki ne tegyen semmit a tetőre vagy a ház bármely más kiszögellésére. A „senki” magában foglalja a házak bérlőit és tulajdonosait is, akár ott laknak, akár nem, mindaddig, amíg olyan dolgot helyeznek el, ami kárt okozhat.

D. 9.3.5.9 Ulp. 23 ad ed.

"supra eum locum, qua volgo iter fieret inve quo consistetur, id positum habeat." accipere debemus positum sive in habitationis vel cenaculi, sive etiam in horrei vel cuius alterius aedificii.

„Olyan hely fölé elhelyezni valamit, ahol általában járnak vagy megállnak.” „Elhelyezett” alatt értenünk kell mindazt, amit egy lakás, vagy egy emelet, vagy raktárház vagy akármi másik épület [kiszögellésére] helyeztek el.

D. 9.3.5.10 Ulp. 23 ad ed.

Positum habere etiam is recte videtur, qui ipse quidem non posuit, verum ab alio positum patitur: quare si servus posuerit, dominus autem positum patiatur, non noxali iudicio dominus, sed suo nomine tenebitur.

Helyesen tekinthető egy személy az „elhelyezés” felelősségének annak ellenére, hogy nem ő volt az, aki eredetileg odahelyezte, a dolgot, de engedte, hogy más azt a dolgot elhelyezze. Ilyen értelemben, ha a dolog egy rabszolga által lett elhelyezve, de a gazdája engedte meg, hogy azt elhelyezze, úgy a tulajdonos nem noxális actióval, hanem saját nevében felel.

D. 9.3.5.11 Ulp. 23 ad ed.

Praetor ait " cuius casus nocere posset". ex his verbis manifestatur non omne quidquid positum est, sed quidquid sic positum est, ut nocere possit, hoc solum prospicere praetorem, ne possit nocere: nec spectamus ut noceat, sed omnino si nocere possit, edicto locus sit. coercetur autem, qui positum habuit, sive nocuit id quod positum erat sive non nocuit.

A praetor így szól: „aminek esése kárt okozhat.” Világos, hogy a praetort nem foglalkoztatja bármi féle tárgy, amit elhelyeznek, csak az, amely leesése következtében kárt okozhat. Az edictum már akkor alkalmazható, ha a károsodás veszélye fennáll. Ugyanis az bírságot lehet, aki [ily módon] valamit kihelyezett, közömbös az, hogy a kihelyezés okozott-e sérelmet.

D. 9.3.5.12 Ulp. 23 ad ed.

Si id quod positum erat deciderit et nocuerit, in eum competit actio qui posuit, non in eum qui habitaverit, quasi haec actio non sufficiat, quia positum habuisse non utique videtur qui posuit, nisi vel dominus fuit aedium vel inhabitator. nam et cum pictor in pergula clipeum vel tabulam expositam habuisset eaque excidisset et transeunti damni quid dedisset, Servius respondit ad exemplum huius actionis dari oportere actionem: hanc enim non competere palam esse, quia neque in suggrunda neque in protecto tabula fuerat posita. idem servandum respondit et si amphora ex reticulo suspensa decidisset et damni dedisset, quia et legitima et honoraria actio deficit.

Ha az elhelyezett dolog leesik és kárt okoz, akkor a kereset nem a dolgot elhelyező személy ellen, hanem az ottlakó ellen áll rendelkezésre. Ezért, az ellen, aki azt elhelyezte, csak analóg keresetet (quasi actio) adnak, mivel ugyanis a kereset maga nem megalapozott. Mert már azt sem tekintik olyannak, aki valamit az edictum értelmében elhelyezett, csak akkor, ha egyúttal a ház tulajdonosa vagy lakója is volt. Továbbá Servius azt a szakvéleményt adta abban az

esetben, amikor egy festő a műtermében egy festett pajzsot vagy fatáblát helyezett ki, és ez leesett és egy elhaladó személynek kárt okozott, hogy e keresetnek a mintája alapján adható kereset. Mivel nyilvánvalóan maga ez a kereset nem áll rendelkezésre, ha egy hálóban függő amfora esne le és kárt okozna, mert nincs rendelkezésre álló kereset, sem civiljogi sem praetori jog alapján. Servius azon a véleményen volt, hogy ugyanezt a szabályt kell alkalmaznunk abban az esetben is, ha képet nem a tetőre vagy a háznak a kiszögellésére tették.

D. 9.3.5.13 Ulp. 23 ad ed.

Ista autem actio popularis est et heredi similibusque competit, in heredes autem non competit, quia poenalis est.

Ez pedig egy actio popularis, és [a károsult] örököseire és más jogutódokra átszáll, ha a keresetet már megindították, de az alperes örökösei ellen nem érvényesíthetik, mert büntetőkeresetről van szó.

D. 9.3.6 pr. Paulus 19 ad ed.

Hoc edictum non tantum ad civitates et vicos, sed et ad vias, per quas volgo iter fit, pertinet.

Ez az edictum nem korlátozódik városokra és falvakra, ki kell terjesztenünk minden olyan útvonalra, amelyen az emberek általában haladnak.

D. 9.3.6.1 Paulus 19 ad ed.

Labeo ait locum habere hoc edictum, si interdiu deiectum sit, non nocte: sed quibusdam locis et nocte iter fit.

Labeo úgy véli, hogy az edictum rendelkezései csak akkor alkalmazhatóak, ha fényes nappal dobnak ki valamit, nem pedig éjszaka. Azonban vannak olyan utak, ahol éjszaka is járnak.

D. 9.3.6.2 Paulus 19 ad ed.

Habitator suam suorumque culpam praestare debet.

A lakónak helyet kell állnia a saját és háza népének vétkéért.

D. 9.3.6.3 Paulus 19 ad ed.

Si de nave deiectum sit, dabitur actio utilis in eum qui navi praepositus sit.

Ha egy hajófedélzetéről dobnak ki egy tárgyat, utilis actiónak van helye azzal szemben, aki a hajó kapitánya [hajóskapitányként van praeponálva].

D. 9.3.7 Gaius 6 ad ed. provinc.

Cum liberi hominis corpus ex eo, quod deiectum effusumve quid erit, laesum fuerit, iudex computat mercedes medicis praestitas ceteraque impendia, quae in curatione facta sunt, praeterea operarum, quibus caruit aut cariturus est ob id, quod inutilis factus est. cicatricium autem aut deformitatis nulla fit aestimatio, quia liberum corpus nullam recipit aestimationem.

Amikor egy szabad ember szenved testi sérüléseket, olyasvalami miatt, amit kiejtettek vagy ráöntöttek, az eljáró bíró figyelembe veszi az orvos munkadíját és a további költségeket, amelyek a gyógyuláshoz szükségesek, valamint számol azokkal a munkanapokkal is, amikor a szabad ember nem tudott dolgozni vagy amelyeket a sérülése következtében elveszít. Azonban, a sebek és testi elváltozások nem vehetők figyelembe, mert a szabad ember teste nem tehető értékelés tárgyává.

Irodalomjegyzék

- ALFÖLDY 2000 = Alföldy, Géza: *Római társadalomtörténet*. Budapest, 2000.
- ALZON 1964 = Alzon, Claude: *Problèmes relatifs à la location des entrepôts en droit romain*. Párizs, 1964.
- ANKUM 2002 = Ankum, Hans: *Ulpian D.9.3.5.4: The Recourse of the Habitor against His Guest Who Threw Something down onto the Street*. *Fundamina* 8 (2002), 7-18.
- ANKUM 2007 = Ankum, Hans: *L'édit du préteur de his qui deiecerint vel effuderint*. *Studia Iuridica* 41 (2003), 7-26.
- CARDASCIA 1982 = Cardascia, Guillaume: *Sur une fonction de la sous-location en droit romain*. In: *Studi in Onore di Arnaldo Biscardi II.*, Milánó, 1983.
- FÖLDI 2015 = Földi, András: *Római jog kutatások Magyarországon az utóbbi évtizedekben*. In: Jakab, András – Menyhárd, Attila (szerk.): *A jog tudománya Tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal*. Budapest, 2015.
- FÖLDI 1997 = Földi, András: *A jogi felelősség fogalma*. *AUB* 30 (1997/1998), 7-23.
- FÖLDI 2004 = Földi, András: *A másért való felelősség a római jogban*. Budapest, 2004.
- FÖLDI – HAMZA 2022 = Földi, András – Hamza, Gábor: *A Római jog története és intézményei*. Budapest, 2022.
- FRIER 1977 = Frier, Bruce Woodward: *The Rental Market in Early Imperial Rome*. *JRS* 67 (1977), 27-37.
- FRIER 1980 = Frier, Bruce Woodward: *Landlords and Tenants in Imperial Rome*. Princeton New Jersey 1980.
- MARTON 1942 = Marton, Géza: *Kártérítés - Kártérítési kötelek jogellenes magatartásból*. In: Szladits, Károly (szerk.): *Magyar magánjog 4. Kötelmi jog, különös rész*. Budapest, 1942.
- MOLNÁR – JAKAB 2019 = Molnár, Imre – Jakab, Éva: *Római jog*. Legens, Diligens. Szeged 2019
- PALMIRSKI 2003 = Palmirski, Tomasz: *Some remarks on "Ne quis in suggrunda protectove id positum habeat, cuius casus nocere possit" praetor's edict*. *RIDA* 50 (2003), 287-300.
- SIKLÓSI 2021 = Siklósi, Iván: *Római magánjog II. Kötelmi jog és jogügyleti tan Öröklési jog*. Budapest, 2021.
- ÜRÖGDY 1963 = Ürögdy, György: *A Régi Róma*. Budapest, 1963.
- WALLACE – HADRILL 1994 = Wallace-Hadrill, Andrew: *Houses and society in Pompeii and Herculaneum*. Princeton New Jersey, 1994.

ZIMMERMANN 1992 = Zimmermann, Reinhard: *Effusum vel deiectum*. In: *Festschrift Für Hermann Lange*. Stuttgart, 1992.